

(PROJEKT)

**PROGRAM OCHRONY ŚRODOWISKA DLA
GMINY ZARĘBY KOŚCIELNE**

NA LATA 2008 – 2011

Z UWZGLĘDNIENIEM LAT 2012 – 2015

(AKTUALIZACJA)

Zaręby Kościelne, marzec 2008 r.

SPIS TREŚCI:

ROZDZIAŁ 1. WPROWADZENIE	5
ROZDZIAŁ 2. CELE I ZAKRES PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA	6
ROZDZIAŁ 3. FUNKCJE PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA ORAZ JEGO HARMONOGRAM CZASOWY	8
ROZDZIAŁ 4. METODYKA OPRACOWANIA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA I JEGO GŁÓWNE UWARUNKOWANIA	9
ROZDZIAŁ 4.1. METODYKA OPRACOWANIA PROGRAMU	9
ROZDZIAŁ 4.2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OPRACOWANIA I REALIZACJI PROGRAMU	11
ROZDZIAŁ 4.3. UWARUNKOWANIA MERYTORYCZNE OPRACOWANIA I REALIZACJI PROGRAMU	14
ROZDZIAŁ 5. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY ZARĘBY KOŚCIELNE.....	31
ROZDZIAŁ 5.1. PODSTAWOWE DANE O GMINIE	31
ROZDZIAŁ 5.2. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	35
ROZDZIAŁ 5.3. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	38
ROZDZIAŁ 5.4. JAKOŚĆ ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO.....	46
ROZDZIAŁ 5.5. WNIOSKI Z DIAGNOZY STANU	52
ROZDZIAŁ 6. CELE POLITYKI EKOLOGICZNEJ DLA GMINY ZARĘBY KOŚCIELNE.....	55
ROZDZIAŁ 6.1. LISTA PRIORYTETOWYCH PRZEDSIĘWZIĘĆ	58
ROZDZIAŁ 7. EDUKACJA EKOLOGICZNA	61

ROZDZIAŁ 8. ZARZĄDZANIE REALIZACJĄ PROGRAMU	63
ROZDZIAŁ 9. ASPEKTY FINANSOWE REALIZACJI PROGRAMU.....	70
ROZDZIAŁ 10. SPOSÓB KONTROLI ORAZ DOKUMENTOWANIA REALIZACJI PROGRAMU	82
ROZDZIAŁ 10.1. OPINIOWANIE PROJEKTU PROGRAMU	82
ROZDZIAŁ 10.2. SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI PROGRAMU	83
ROZDZIAŁ 10.3. WERYFIKACJA I AKTUALIZACJA PROGRAMU	83
ROZDZIAŁ 10.4. MONITORING	84
ROZDZIAŁ 11. PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA DLA GMINY ZARĘBY KOŚCIELNE.....	88
MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE	89
SPIS TABEL I WYKRESÓW	91

Rozdział 1. Wprowadzenie

Ochrona środowiska naturalnego jest obowiązkiem władz publicznych i obywateli. Władze administracyjne powinny zapewnić, poprzez politykę zrównoważonego rozwoju, bezpieczeństwo ekologiczne i dostęp do zasobów nieuszczerplonych współczesnemu i przyszłemu pokoleniu. Obowiązek ten jest zapisany w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku*. Uszczegółowienie zapisów Konstytucji stanowią akty prawne o samorządzie terytorialnym wskazując, że gmina wykonuje określone ustawami zadania publiczne, w tym między innymi zadania z zakresu ochrony przyrody i środowiska. W pełni szanując zasadę zrównoważonego rozwoju, należy szukać takich kierunków rozwoju, które doprowadzą do ograniczania emisji, poszanowania energii i zasobów wodnych oraz materiałochłonności, poprawy jakości środowiska przyrodniczego, wzmocnienia struktur ekologicznych, rozwijania aktywności obywatelskiej i świadomości ekologicznej społeczeństwa. Polskie przepisy z zakresu ochrony środowiska przewidują tworzenie kilku różnych typów dokumentów strategicznych mających wpływ na los obecnych i przyszłych pokoleń. Takimi dokumentami są lub mają być: polityka ekologiczna, program ochrony środowiska oraz plan gospodarki odpadami.

Zgodnie z zapisami *ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska* (tekst jedn. Dz. U. z 2006 r. Nr 129, poz. 902 z późn. zm.) organ wykonawczy gminy zobowiązany jest do sporządzenia gminnego programu ochrony środowiska, obejmującego 4 lata z perspektywą na kolejne 4 lata.

W wyniku realizacji ustawowych wymogów pierwszy *Program ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne do 2011 roku* został zatwierdzony przez Radę Gminy Zaręby Kościelne Uchwałą z dnia 26 kwietnia 2005 r. nr XXIV/132/2005 w sprawie uchwalenia programu ochrony środowiska. Zgodnie z wymogami *ustawy – Prawo ochrony środowiska* projekt *Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* został pozytywnie zaopiniowany przez wszystkie organy opiniodawcze wskazane przez ustawodawcę. Po dwóch latach od uchwalenia pierwszego *Programu* sporządzony został Raport z jego realizacji.

Niniejszy *Program ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne na lata 2008 – 2011 z uwzględnieniem lat 2012 – 2015* stanowi drugą edycję dokumentu i aktualizację *Programu* przyjętego w 2005 r.

Rozdział 2. Cele i zakres Programu ochrony środowiska

Polityka ekologiczna prowadzona przez władze Gminy Zaręby Kościelne w pełni wyraża się poprzez ideę ekorozwoju, widoczną w planowaniu i realizacji zadań strategicznych. Głównym celem *Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne*, stanowiącego podstawę realizacji strategicznych działań z zakresu ochrony środowiska i gospodarki odpadami oraz jest źródłem informacji o przyrodniczych uwarunkowaniach gminy, jest więc wdrożenie polityki ekologicznej państwa na poziomie lokalnym. Ponadto celem *Programu* jest rozpoznanie stanu istniejącego i przedstawienie propozycji zadań niezbędnych do kompleksowego rozwiązania problemów ochrony środowiska (zadania te w większości stanowią zadania własne gminy) oraz wyznaczenie hierarchii ważności poszczególnych inwestycji.

Biorąc powyższe pod uwagę niniejszy *Program ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* jest zgodny z następującymi dokumentami:

- *Polityką Ekologiczną Państwa na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011 – 2014*¹,
 - *Strategią Rozwoju Kraju 2007 – 2015*²,
 - *Programem ochrony środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 r.*³,
 - *Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020*⁴,
- a także *Programem ochrony środowiska dla Powiatu Ostrowskiego*⁵.

¹ www.mos.gov.pl

² Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 27 czerwca 2006 r.

³ Uchwała nr 19/ 07 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 lutego 2007 r. (aktualizacja)

⁴ Uchwała nr 78/ 06 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 29 maja 2006 r. (aktualizacja)

⁵ Uchwała nr 114/ 78/ 2004 Zarządu Powiatu z dnia 15 października 2004 r. (brak aktualizacji)

Ponadto niniejszy *Program* w pełni odzwierciedla tendencje europejskiej polityki ekologicznej, której główne cele to:

- zasada zrównoważonego rozwoju,
- zasada równego dostępu do środowiska postrzegana w kategoriach:
 - sprawiedliwości międzypokoleniowej,
 - sprawiedliwości międzyregionalnej i międzygrupowej,
 - równoważenia szans między człowiekiem i przyrodą,
- zasada przezorności,
- zasada uspołecznienia i subsydiarności,
- zasada prewencji,
- zasada „zanieczyszczający” płaci,
- zasada skuteczności efektywności ekologicznej i ekonomicznej.

Swoim zakresem poniższy *Program* obejmuje: aktualną sytuację społeczno – gospodarczą i ekologiczną gminy Zaręby Kościelne, zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania rozwoju, cele ekologiczne oraz harmonogram zadań ekologicznych, a także sposoby kontroli i dokumentowania wdrażania *Programu* oraz finansowe aspekty jego realizacji.

Ponadto, zgodnie z art. 18 ust. 1 *ustawy – Prawo ochrony środowiska* gminny program ochrony środowiska stanowi dokument prawa miejscowego uchwalany przez radę gminy. Zawiera on działania usankcjonowane regulacjami prawnymi, odwołujące się m.in. do dokumentów planistycznych i różnego rodzaju środków reglamentujących korzystanie ze środowiska.

Rozdział 3. Funkcje Programu ochrony środowiska oraz jego harmonogram czasowy

Główne funkcje niniejszego *Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* to:

- realizacja polityki ekologicznej państwa na obszarze gminy Zaręby Kościelne,
- strategiczne zarządzanie gminą w zakresie ochrony środowiska i gospodarki odpadami wdrażanie zasady zrównoważonego rozwoju,
- przekazanie informacji na temat zasobów środowiska przyrodniczego oraz stanu poszczególnych komponentów środowiska,
- przedstawienie problemów i zagrożeń ekologicznych, proponując sposoby ich rozwiązania w określonym czasie,
- pomoc przy konstruowaniu budżetu gminy,
- organizacja systemu informacji o stanie środowiska i działaniach zmierzających do jego poprawy.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska, w art. 14 ust. 2 określa, iż politykę ekologiczną przyjmuje się na cztery lata, oraz że przewiduje się w niej działania w perspektywie obejmującej kolejne cztery lata. *Program ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* uwzględnia czasokres realizacji dokumentów – *Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011 – 2014* oraz *Programem ochrony środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 r.* Powyższy *Program* odnosi się również do czasookresu uwzględnionego w *Programie ochrony środowiska dla Powiatu Ostrowskiego – lata 2004 – 2010*, dla którego na dzień opracowywania niniejszego dokumentu nie sporządzono jeszcze aktualizacji.

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne zawiera cele dla dwóch etapów:

- cele krótkoterminowe – realizowane w latach 2008 – 2011,
- cele długoterminowe – realizowane do roku 2015.

W ramach każdego celu długoterminowego przyjęte zostały cele szczegółowe – krótkoterminowe, których realizację zakłada się na najbliższe cztery lata. Planowane zadania będą wykonywane w całym czasookresie obowiązywania *Programu*. Przy czym do każdego zadania zostały określone indywidualnie terminy realizacji.

Ocena i weryfikacja realizacji zadań *Programu* dokonywana będzie zgodnie z wymogami ustawy co 2 lata od przyjęcia *Programu*, stwarzając możliwości jego weryfikacji i aktualizacji.

Rozdział 4. Metodyka opracowania Programu ochrony środowiska i jego główne uwarunkowania

Rozdział 4.1. Metodyka opracowania Programu

Z ustawowych zapisów dotyczących programów ochrony środowiska wynika kilka ich atrybutów. Program ochrony środowiska powinien być:

- *obligatoryjne* – ustawodawca wprowadza obowiązek ich wykonania dla każdej jednostki samorządowej,
- *strategiczne* – mają charakter dokumentów strategicznych i jako takie powinny być przygotowywane według odpowiedniej metodyki,
- *spójne* – dokumenty niższego szczebla powinny wpisywać się w dokumenty szczebla wyższego, a wszystkie powinny służyć realizacji *Polityki ekologicznej państwa*,
- *lokalne* – realizują *Politykę ekologiczną państwa*, powinny brać pod uwagę specyfikę i problemy środowiska danego regionu.

Podobnie, jak dokument z 2005 r., *Program ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne na lata 2008 – 2011 z uwzględnieniem lat 2012 – 2015*, opracowany został w oparciu o metodologię planowania strategicznego. Główne działania zmierzające w kierunku opracowania niniejszego *Programu* to:

- określeniu diagnozy stanu środowiska przyrodniczego wraz z jego oceną,
- analiza słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń metodą analizy SWOT,
- określenie środowiska zewnętrznego – scharakteryzowanie uwarunkowań realizacyjnych *Programu* w zakresie rozwiązań prawno – instytucjonalnych oraz źródeł finansowania zewnętrznego,
- definiowanie priorytetów ochrony środowiska,
- konkretyzację priorytetów poprzez sformułowania listy zadań,
- opracowanie systemu monitorowania *Programu*.

Główna koncepcja *Programu* oparta została o zapisy:

- 1) *ustawy – Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. Nr 62, poz. 627 z późn. zm.) – definiującej ogólne wymagania w odniesieniu do programów ochrony środowiska opracowywanych dla potrzeb gmin (art. 14 ust.1),
- 2) *Programu ochrony środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 r.*,
- 3) *Programu ochrony środowiska dla Powiatu Ostrowskiego – lata 2004 – 2010*
- 4) *Wytycznych do sporządzania programów ochrony środowiska na szczeblu regionalnym i lokalnym*, które podają sposób i zakres uwzględniania polityki ekologicznej państwa w programach ochrony środowiska oraz wskazówki co do zawartości programów. W gminnym programie powinny być uwzględnione:
 - *zadania własne gminy* tzn. te przedsięwzięcia, które będą finansowane w całości lub częściowo ze środków będących w dyspozycji gminy,
 - *zadania koordynowane*, tzn. finansowane ze środków przedsiębiorstw oraz ze środków zewnętrznych, będących w dyspozycji organów i instytucji szczebla wojewódzkiego i centralnego, bądź instytucji działających na terenie powiatu, ale podległych bezpośrednio organom wojewódzkim, bądź centralnym.

Ponadto podczas opracowania niniejszego dokumentu korzystano ze wskazówek zawartych w następujących publikacjach merytorycznych:

- 1) A. Bernaciak, M. Spychała, *Programowanie ochrony środowiska w gminie*, Wydawnictwo SORUS, Poznań 2007 r.
- 2) K. Giordano, *Planowanie zrównoważonego rozwoju gminy w praktyce*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005 r.
- 3) M. Kistowski, W. Staszek, *Poradnik do opracowania gminnego i powiatowego programu zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska*, Pomorski Urząd Wojewódzki, Gdańsk 1999 r.
- 4) T. Borys, *Jak budować program ekorozwoju – poradnik dla gmin i organizacji pozarządowych. Agenda 21, tom I oraz tom IV*, Warszawa – Jelenia Góra 1998 r.

Źródłem danych koniecznych do sporządzenia *Programu* były:

- materiały opisowe oraz dane liczbowe będące w posiadaniu Urzędu Gminy w Zarębach Kościelnych,
- materiały opisowe oraz dane liczbowe będące w posiadaniu Starostwa Powiatowego w Ostrowi Mazowieckiej,
- dane statystyczne pochodzące z opracowań Głównego Urzędu Statystycznego,
- raporty Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Warszawie,
- prace instytutów i placówek naukowo badawczych z zakresu ochrony środowiska,
- literatura i prasa fachowa,
- dostępne materiały dotyczące ochrony i kształtowania środowiska w gminie oraz w powiecie ostrowskim i województwie mazowieckim.

Rozdział 4.2. Uwarunkowania prawne opracowania i realizacji Programu

Podstawę prawną sporządzenia *Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne na lata 2008 – 2011 z uwzględnieniem lat 2012 – 2015* stanowią następujące akty prawne:

- 1) *ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska* (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 129, poz. 902 z późn. zm.),

- 2) *Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o wprowadzeniu ustawy – Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz zmianie niektórych ustaw* (Dz. U. Nr 100, poz. 1085 z późn. zm.),
- 3) *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).

Ponadto niniejszy *Program* oparto o zapisy następujących aktów prawnych:

- 1) *Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz. U. Nr 92, poz. 880)
- 2) *Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)
- 3) *Ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne* (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.)
- 4) *Ustawy z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków* (Dz. U. Nr 72, poz. 747 późn. zm.)
- 5) *Ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o opakowaniach i odpadach opakowaniowych* (Dz. U. Nr 63, poz. 638, z późn. zm.)
- 6) *Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach* (tekst jedn. Dz. U. z 2007 r. Nr 39, poz. 251 z późn. zm.)
- 7) *Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt* (Dz. U. Nr 111, poz. 724 z późn. zm.)
- 8) *Ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach* (Dz. U. Nr 132, poz. 622 z późn. zm.)
- 9) *Ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach* (tekst jedn. Dz. U. 2000 r. Nr 56, poz. 679 z późn. zm.)

oraz aktów wykonawczych do powyższych ustaw.

Niniejszy *Program ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* uwzględnia także uwarunkowania wynikające z międzynarodowych, krajowych i wojewódzkich dokumentów, polityki i programów, a w szczególności z:

- 1) *Strategii zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej* (2001)

- 2) Szóstego programu działań Wspólnoty w dziedzinie ochrony środowiska na lata 2001 – 2010
- 3) Dyrektyw Unii Europejskiej, tj.:
 - ramowej dyrektywy wodnej 2000/60/WE
 - ramowej dyrektywy oceny jakości powietrza i zarządzania jakością powietrza 96/62/WE
 - dyrektywy 99/31/WE dotyczącej składowania odpadów
 - dyrektywy 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikich ptaków (tzw. ptasia)
 - dyrektywy 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory (tzw. siedliskowej)
- 4) *Programu ochrony środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 r.* (aktualizacja, 2007)
- 5) *Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020* (aktualizacja, 2006)
- 6) *Strategią Rozwoju Kraju 2007 – 2015* (2006)
- 7) *Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju* (2005)
- 8) *Polityką Ekologiczną Państwa na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011 – 2014* (2006)
- 9) *Krajowej strategii ochrony i umiarkowanego użytkowania bioróżnorodności biologicznej wraz z programem działań* (2003)
- 10) *Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych* (2003)
- 11) *Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektyw na lata 2007 – 2010* (2002)
- 12) *Programy wykonawczego do II Polityki Ekologicznej Państwa* (2002)
- 13) *II Polityki Ekologicznej Państwa* (2000)
- 14) *Długookresowej strategii trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025* (2000)
- 15) *Narodowej strategii edukacji ekologicznej* (1998)
- 16) *Polityki leśnej państwa* (1996)

Rozdział 4.3. Uwarunkowania merytoryczne opracowania i realizacji Programu

Merytoryczną podstawę opracowania, a następnie wdrażania *Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* stanowią *Polityka ekologiczna państwa* oraz programy ochrony środowiska wyższego rzędu.

Głównym celem polityki ekologicznej państwa jest, przyjęta w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zasada zrównoważonego rozwoju. Zasada ta oznacza przyjęcie modelu rozwoju, w którym zaspokajanie bieżących potrzeb społecznych oraz potrzeb przyszłych pokoleń będzie traktowane równoprawnie i będzie udziałem wszystkich grup społecznych, a racje społeczne, ekonomiczne i ekologiczne traktować należy równorzędnie.

Rząd realizując „*Strategię zrównoważonego rozwoju Polski do 2025 r.*” przyjął: „*Politykę ekologiczną państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektyw na lata 2007 – 2010*” oraz „*Politykę ekologiczną państwa na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011 – 2014*”. W dokumentach tych określono cele i zasady realizacji polityki państwa w zakresie ochrony środowiska z uwzględnieniem programów wykonawczych, a także oszacowaniem nakładów na realizację tychże celów. *Polityka ekologiczna państwa w zakresie poprawy standardów jakości środowiska dotyczy: gospodarki odpadami, jakości powietrza, hałasu i promieniowania, bezpieczeństwa chemicznego i biologicznego, nadzwyczajnych zagrożeń oraz różnorodności biologicznej i krajobrazowej.*

Celami realizacyjnymi „*Polityki ekologicznej państwa na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011 – 2014*” są:

- wzmocnienie systemu zarządzania ochroną środowiska,
- ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody,
- zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii,
- dalsza poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego dla ochrony zdrowia mieszkańców Polski,
- ochrona klimatu.

Wymienione powyżej cele (oprócz pierwszego) zgodne są z celami VI Programu Działań na Rzecz Środowiska UE⁶ oraz Odnowioną Strategią UE dotyczącą Trwałego Rozwoju⁷. W ten sposób realizacja krajowej polityki ekologicznej wpisywać się będzie w osiągnięcie celów tej polityki na poziomie całej Wspólnoty.

Na dzień sporządzenia niniejszego *Programu* podstawowym dokumentem strategicznym na poziomie krajowym, który określa cele do osiągnięcia w obszarze rozwoju społeczno – gospodarczego oraz warunki, które powinny zapewnić ten rozwój jest *Strategia Rozwoju Kraju 2007 – 2015*.

Powyższa *Strategia* sporządzona została zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, czyli równorzędnego uwzględniania rozwoju gospodarczego, społecznego i ochrony środowiska. Celem *Strategii*, która uwzględnia też cele Unii Europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju, jest polepszenie jakości życia mieszkańców Polski. Jednym z pięciu priorytetów *Strategii* jest poprawa infrastruktury technicznej i społecznej. W ramach tego priorytetu wskazuje się na konieczność realizacji inwestycji z zakresu ochrony środowiska służących ochronie zasobów wodnych, poprawie czystości wód i powietrza, zapewniających oszczędność energii i zabezpieczających przed katastrofami naturalnymi. Ujęte w *Strategii* cele pozwolą na efektywne wykorzystania funduszy krajowych oraz unijnych.

Strategia jest źródłem odniesienia dla innych strategii i programów krajowych (w tym do Narodowej Strategii Spójności), regionalnych i lokalnych.

Priorytety, obszary i system wdrażania funduszy unijnych takich jak: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny, Fundusz Spójności na lata 2007 – 2013 określa *Narodowa Strategia Spójności 2007 – 2013*.

Cel strategiczny NSS to zapewnienie warunków do wzrostu konkurencyjności gospodarki. Realizacja NSS odbywa się poprzez Programy Operacyjne (zarządzane przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego) i szesnaście Regionalnych Programów

⁶ Decyzja 1600/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 lipca 2002 r. ustanawiająca szósty wspólnotowy program działań w zakresie środowiska naturalnego (Dz. Urz. WE L 242, z 10.09.2002r., str. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne rozdz. 15, tom 7, str. 152)

⁷ Odnowiona Strategia UE dotycząca Trwałego Rozwoju, dokument nr 10117/06 stanowiący załącznik do noty Rady Unii Europejskiej z dnia 9 czerwca 2006 r.

Operacyjnych (zarządzanych przez zarządy województw). Wśród Programów Operacyjnych wyróżnia się m.in. *PO Infrastruktura i Środowisko*, którego celem jest wzrost atrakcyjności inwestycyjnej regionów Polski poprzez rozwój infrastruktury przy uwzględnieniu zasad ochrony środowiska, zdrowia społeczeństwa, zachowania tożsamości kulturowej i rozwoju spójności terytorialnej. W *PO Infrastruktura i Środowisko* określono siedem priorytetów, związanych z ochroną i kształtowaniem środowiska:

- 1) Gospodarka wodno – ściekowa
- 2) Gospodarka odpadami i ochrona powierzchni ziemi
- 3) Zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska
- 4) Przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska
- 5) Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych
- 6) Transport przyjazny środowisku
- 7) Infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku

Na poziomie województwa dokumentem nadrzędnym wytyczającym cele i kierunki działań m. in. w zakresie polityki ekologicznej (ochrony środowiska) jest *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020*. Cele sformułowane w *Strategii* zostały zaadaptowane dla potrzeb wojewódzkiego programu ochrony środowiska. Zachowany jest więc ścisły związek *Strategii* z *Programem ochrony środowiska Województwa Mazowieckiego*, który stanowi rozwinięcie *Strategii rozwoju województwa* w odniesieniu do ochrony środowiska. Poniższe cele określone w *Strategii* są jednocześnie celami głównymi polityki ekologicznej województwa, wynikającymi z polityki ekologicznej państwa, ujętymi w *Programie ochrony środowiska Województwa Mazowieckiego*:

- 1) zmniejszanie zanieczyszczeń środowiska,
- 2) zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii,
- 3) rozwój proekologicznych form działalności w gospodarce,
- 4) utworzenie spójnego systemu obszarów chronionych, ochrona ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym, ochrona i rozwój ekosystemów leśnych

- 5) poprawa stanu bezpieczeństwa ekologicznego,
- 6) podnoszenie poziomu wiedzy ekologicznej.

Zagadnienia ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego uwzględnia także *Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, według którego priorytetowymi kierunkami wojewódzkiej polityki przestrzennej jest poprawa warunków funkcjonowania środowiska przyrodniczego. Odnoszą się one do dwóch sfer jakości środowiska: *ochrony walorów przyrodniczych oraz poprawy standardów środowiska*.

Ochrona walorów przyrodniczych realizowana będzie poprzez stworzenie spójnego systemu obszarów chronionych (w drodze zwiększenia ich powierzchni) obejmującego:

- wzmocnienie ochrony unikatowych dolin rzecznych i ich otoczenia,
- zapewnienie ciągłości powiązań przyrodniczych (korytarze ekologiczne regionalne i ponadregionalne),
- objęcie ochroną obszarów wodno-błotnych, stanowiących siedliska szczególnie ważne dla zachowania różnorodności biologicznej,
- zwiększenie lesistości i ochrona lasów.

Poprawa standardów środowiska realizowana będzie poprzez:

- zachowanie korzystnych warunków aerosanitarnych (ograniczenie emisji pyłowych i gazowych, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, proekologiczne inwestycje w miejskich systemach transportowych, ograniczenie „niskiej emisji”),
- racjonalizację gospodarki wodnej (poprawa jakości zasobów, porządkowanie gospodarki wodno – ściekowej przez budowę sprawnych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków, budowa systemów kanalizacyjnych dla ochrony zbiorników retencyjnych, budowa systemów odprowadzania wód deszczowych z terenów zurbanizowanych, eliminacja zrzutów substancji niebezpiecznych do wód powierzchniowych i przesączania do wód podziemnych, zwiększenie retencji wodnej),

- ochronę gleb przez poprawę ich jakości,
- uporządkowanie i stworzenie spójnego systemu gospodarki odpadami,
- ochronę przed skutkami powodzi (poprawa stanu istniejących urządzeń i budowa niezbędnych zabezpieczeń, prowadzenie robót utrzymaniowych, zakaz zabudowy terenów zalewowych), zbyt daleko posunięta ochrona walorów przyrodniczych może negatywnie wpływać na ochronę przeciwpowodziową przyległych terenów.

W *Programie Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 r.* określono szereg zadań o charakterze priorytetowym, stanowiących merytoryczną podstawę lokalnych programów ochrony środowiska. Niniejszy *Program* kontynuuje politykę ekologiczną województwa przyjętą w *Programie Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego 2003 – 2011* szczególnie w zakresie polityki długoterminowej (uzyskanie poprawy stanu środowiska jest procesem długotrwałym).

Nadrzędnym celem polityki ekologicznej województwa mazowieckiego jest: *ochrona walorów przyrodniczych i poprawa standardów środowiska.*

Cele główne *Programu* obejmują:

- zmniejszenie zanieczyszczeń środowiska (dotyczy wód powierzchniowych i podziemnych, gleb, odpadów, powietrza atmosferycznego, hałasu i promieniowania elektromagnetycznego),
- zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii,
- rozwój proekologicznych form działalności w gospodarce (w szczególności w rolnictwie, transporcie i eksploatacji kopalin),
- utworzenie spójnego systemu obszarów chronionych, ochronę ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym, ochronę i rozwój ekosystemów leśnych,
- poprawę bezpieczeństwa ekologicznego (w zakresie ochrony przed powodzią, suszą, osuwiskami i pożarami, a także zmniejszenia ryzyka związanego z transportem substancji niebezpiecznych oraz występowaniem awarii przemysłowych),

- wzrost poziomu wiedzy ekologicznej (w zakresie edukacji ekologicznej w społeczeństwie, a także w działalności gospodarczej).

W powyższym *Programie* określono również następujące priorytety ekologiczne dla województwa mazowieckiego:

- ochrona zasobów wodnych, ochrona przed powodzią i suszą, gospodarka wodno-ściekowa,
- racjonalna gospodarka odpadami,
- ochrona powietrza atmosferycznego przed zanieczyszczeniami,
- ochrona i zwiększanie zasobów przyrody, w szczególności różnorodności biologicznej.

Poza w/w priorytetami ekologicznymi ważne dla poprawy stanu środowiska naturalnego jest uwzględnienie w *Programie* zadań dotyczących:

- ochrony przed hałasem (w szczególności drogowym),
- ochrony powierzchni ziemi (gleby i zasobów surowców mineralnych),
- racjonalizacji wykorzystania zasobów surowców i energii (w tym energii odnawialnej),
- ochrony przed promieniowaniem elektromagnetycznym,
- ochrony przed skutkami poważnych awarii przemysłowych,
- wzmocnienie systemu zarządzania ochroną środowiska,
- poprawy świadomości ekologicznej społeczeństwa.

Poniżej przedstawiono kierunki działań przewidziane do 2014 r. określone w *Programie ochrony środowiska dla województwa mazowieckiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 r.* adekwatne do działań, jakie należy podjąć na terenie Gminy Zaręby Kościelne.

Cel główny: Zmniejszanie zanieczyszczeń środowiska (wód powierzchniowych, podziemnych, gleb, powietrza, dotyczy to również odpadów, hałasu i promieniowania elektromagnetycznego)

Kierunki działań do 2014 r.:

- budowa, rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków komunalnych i systemów kanalizacji zbiorczej,
- ograniczanie spływu zanieczyszczeń powierzchniowych z rolnictwa,
- wspieranie realizacji indywidualnych systemów oczyszczania ścieków w zabudowie rozproszonej,
- zapewnienie skutecznej ochrony wód podziemnych przed degradacją zwłaszcza głównych zbiorników wód podziemnych,
- zapewnienie mieszkańcom wody pitnej dobrej jakości,
- systemowa realizacja monitoringu ekologicznego gleby i ziemi,
- wprowadzanie produkcji rolnej zgodnie z ustawą o rolnictwie ekologicznym (w szczególności na obszarach chronionych),
- zagospodarowanie gleb w sposób, który odpowiada w pełni ich przyrodniczym walorom i klasie bonitacyjnej,
- ochrona gleb przed erozją wietrzną i zakwaszeniem,
- ochrona zwartych kompleksów terenów rolnych o wysokich wartościach bonitacyjnych przeznaczonych do produkcji rolnej poprzez egzekucję w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego odpowiednich zapisów,
- odnoszenie poziomu wiedzy użytkowników gleb i gruntów (system szkoleń),
- kontynuacja zwiększenia świadomości ekologicznej mieszkańców województwa mazowieckiego w zakresie prawidłowego funkcjonowania gospodarki odpadami komunalnymi,
- kontynuacja prowadzenia edukacji ekologicznej w zakresie prawidłowej gospodarki odpadami,
- doskonalenie systemu selektywnej zbiórki odpadów w celu osiągnięcia odpowiednich poziomów odzysku i recyklingu dla osiągnięcia odpowiednich limitów odzysku i recyklingu odpadów,
- doskonalenie regionalnych systemów gospodarki odpadami komunalnymi,

- skierowanie w roku 2015 na składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne nie więcej niż 44% (wagowo) całkowitej ilości odpadów komunalnych ulegających biodegradacji (w stosunku do roku 1995),
- skierowanie w roku 2011 na składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne nie więcej niż 63% (wagowo) całkowitej ilości odpadów komunalnych ulegających biodegradacji (w stosunku do roku 1995),
- eliminowanie węgla jako paliwa w kotłowniach lokalnych i gospodarstwach domowych.
- zwiększanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w szczególności energii geotermalnej i biomasy,
- promocja ekologicznych nośników energii,
- minimalizacja emisji ponadnormatywnego hałasu do środowiska,
- propagowanie rozwiązań technicznych i organizacyjnych zapobiegających powstawaniu i przenikaniu hałasu do środowiska,
- preferowanie małokonfliktowych lokalizacji obiektów przemysłowych przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego i w procedurach inwestycyjnych,
- preferowanie niskokonfliktowych lokalizacji źródeł promieniowania,
- wprowadzenie do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zapisów poświęconych ochronie przed polami elektromagnetycznymi z wyznaczeniem stref ograniczonego użytkowania m.in. wokół urządzeń elektroenergetycznych, radiokomunikacyjnych i radiolokacyjnych, gdzie jest rejestrowane przekroczenie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych,
- opracowanie systemu informowania społeczeństwa o oddziaływaniu pól elektromagnetycznych na danym terenie (media).

Cel główny: Zrównoważone wykorzystanie materiałów, wody i energii oraz rozwój proekologicznych form działalności gospodarczej (w szczególności w rolnictwie, transporcie i eksploatacji kopalni)

Kierunki działań do 2014 r.:

- optymalizacja zużycia wody poprzez propagowanie wśród indywidualnych użytkowników oszczędnego korzystania z wody,
- pełne zidentyfikowanie i zinstytucjonalizowanie poborów wód powierzchniowych i podziemnych, w szczególności w zakresie poborów dla celów bytowych i rolniczych,
- przywrócenie właściwego działania melioracji wodnych na terenach dotkniętych deficytem wód i realizacja zbiorników małej retencji,
- wspieranie podmiotów gospodarczych w zakresie racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska,
- upowszechnianie wykorzystywania odnawialnych źródeł energii,
- promocja podmiotów gospodarczych posiadających certyfikaty i znaki jakości,
- promocja ekologicznych nośników energii,
- zwiększanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii,
- ograniczanie spływu zanieczyszczeń azotowych ze źródeł rolniczych,
- rozbudowa sieci kanalizacyjnych na terenach wiejskich i oczyszczalni przydomowych
- stosowanie zasad Dobrej Praktyki Rolniczej,
- podnoszenie poziomu wiedzy rolników na temat stosowania nawozów sztucznych i naturalnych (system szkoleń i doradztwa rolniczego),
- propagowanie rolnictwa ekologicznego i agroturystyki,
- ochrona przeciwhałasowa przy budowie nowych dróg i przebudowie istniejących szlaków komunikacyjnych,
- określenie w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego obszarów ograniczonego użytkowania wokół obiektów komunikacyjnych.

Cel główny: Utworzenie spójnego systemu obszarów chronionych, ochrona ekosystemów cennych pod względem przyrodniczym, ochrona i rozwój ekosystemów leśnych

Kierunki działań do 2014 r.:

- określenie obszarów predysponowanych do objęcia ochroną prawną,
- włączenie obszarów o wysokich walorach przyrodniczych nieobjętych dotychczas ochroną prawną w krajowy system obszarów chronionych; utworzenie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, rezerwatów przyrody, także form mniejszych dotąd zajmujących w systemie niewielką pozycję jak: stanowiska dokumentacyjne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i użytki ekologiczne,
- włączenie obszarów cennych przyrodniczo do europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000,
- określenie zasad tworzenia ciągłości przyrodniczej województwa jako podstawy do opiniowania studiów gminnych i planów miejscowych,
- wspieranie przez samorząd województwa inicjatyw lokalnych dotyczących tworzenia obszarów i obiektów chronionych,
- motywowanie społeczności lokalnych do działań na rzecz utrzymania walorów przyrodniczych,
- stałe współdziałanie z sąsiednimi województwami oraz w ramach porozumienia Zielone Płuca Polski (ZPP) na rzecz koordynacji tworzenia i funkcjonowania obszarów chronionych,
- organizowanie konferencji, seminariów i warsztatów propagujących rolę obszarów chronionych w zrównoważonym rozwoju województwa,
- wyznaczanie i tworzenie zwartych kompleksów leśnych oraz leśnych pasów izolacyjnych
- weryfikacja klasyfikacji gruntów i uporządkowanie ewidencji gruntów zalesionych,
- zwiększenie powierzchni lasów państwowych,
- upowszechnianie biologicznych i ekologicznych metod ochrony lasów,
- upowszechnianie funkcji edukacyjnych lasów.

Cel główny: Poprawa bezpieczeństwa ekologicznego (w zakresie ochrony przed powodzią, suszą, osuwiskami i pożarami, a także zmniejszenie ryzyka związanego z transportem substancji niebezpiecznych oraz występowaniem awarii przemysłowych)

Kierunki działań do 2014 r.:

- wdrożenie systemów ostrzegania i ochrony przeciwpowodziowej,
- przygotowanie i realizacja Studium Ochrony Przeciwpowodziowej,
- prowadzenie forum dyskusyjnego z udziałem hydrotechników, przyrodników i ekologicznych organizacji pozarządowych dla wypracowania konsensusu dotyczącego technicznych, nietechnicznych i innych rozwiązań ochrony przed powodzią w powiązaniu z ochroną przyrody,
- tworzenie warunków dla właściwego zagospodarowania terenów zagrożonych powodzią oraz suszą hydrologiczną,
- zwiększanie retencyjności zlewni oraz poprawa stanu technicznego urządzeń zabezpieczenia przeciwpowodziowego, realizacja „Programu Małej Retencji Województwa Mazowieckiego”,
- zwiększenie liczby inwestycji związanych z budową i modernizacją obwałowań przeciwpowodziowych wzdłuż rzek,
- określanie w studiach uwarunkowań i kierunkach zagospodarowania przestrzennego terenów osuwiskowych i warunków inwestowania na tych terenach (także obszarów wykluczonych z inwestowania) oraz wytycznych do ustaleń w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- sukcesywne modernizowanie (wymiana, uzupełnienie) sprzętu dla jednostek ochotniczych straży pożarnych,
- propagowanie zasad przeciwdziałania zagrożeniu pożarowemu
- wspomaganie przez Samorząd Województwa Mazowieckiego jednostek ochotniczych straży pożarnych (doposażenie w sprzęt techniczno – chemiczno – ekologiczny),
- dofinansowanie do sprzętu przeciwpożarowego dla służb Lasów Państwowych,
- opracowanie procedur określania bezpiecznych tras przewozu substancji niebezpiecznych.

Cel główny: Wzrost poziomu wiedzy ekologicznej (w zakresie edukacji ekologicznej społeczeństwa i w działalności gospodarczej)

Kierunki działań do 2014 r.:

- rozszerzenie zakresu szkoleń dla pracowników administracji publicznej w zakresie edukacji ekologicznej, podejmowania decyzji o realizacji inwestycji mogących pogorszyć stan środowiska, współpracy z organizacjami pozarządowymi i lokalnymi samorządami itp.,
- organizowanie akcji promocyjnych i konkursów w zakresie efektywności energetycznej, oszczędzania wody, ochrony przed hałasem oraz zrównoważonego transportu
- upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy o ochronie lasu,
- kształtowanie proekologicznych wzorców konsumpcji w gospodarstwie domowym prowadzących do zmniejszenia ilości odpadów i ich segregacji,
- działania na rzecz wzrostu świadomości ekologicznej społeczności lokalnych, władz szczebla lokalnego w zakresie zrozumienia celów ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, stałe podejmowanie działań informacyjnych, promocyjnych, edukacyjnych w formie audycji i publikacji w środkach masowego przekazu, kursów, szkoleń, wystaw, konkursów, imprez masowych itp.,
- upowszechnienie w społeczeństwie wiedzy o ochronie przyrody, jak też roli zadrzewień,
- wzmocnienie etatowe komórek ochrony środowiska i gospodarki wodnej,
- wzmocnienie etatowe służb inspekcji ochrony środowiska,
- wdrażanie zasad ekologizacji gospodarki leśnej,
- wspieranie działań podmiotów gospodarczych w zakresie racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska,
- upowszechnianie wykorzystania odnawialnych źródeł energii (wody geotermalne, wiatr, energia słoneczna, biomasa),
- promowanie podmiotów gospodarczych posiadających wdrożone systemy zarządzania środowiskowego (EMAS, ISO 14001) i znaki jakości,

- włączenie obszarów o wysokich walorach przyrodniczych nieobjętych dotychczas ochroną prawną w krajowy system obszarów chronionych (utworzenie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, rezerwatów przyrody),
- ograniczanie spływu zanieczyszczeń powierzchniowych z rolnictwa,
- kształtowanie równoprawnych warunków konkurencji przez pełne stosowanie zasady „zanieczyszczający płaci”, wraz z uwzględnieniem kosztów zewnętrznych,
- wspieranie powstawania i zachowania „zielonych” miejsc pracy.

W związku z faktem, że na dzień sporządzenia niniejszego dokumentu nie sporządzono jeszcze aktualizacji *Programu ochrony środowiska powiatu ostrowskiego* (sierpień 2004 r.) priorytety polityki ekologicznej powiatu przyjęto za obowiązującym dokumentem. Są one następujące:

- 1) Poprawa gospodarki odpadami komunalnymi,
- 2) Poprawa jakości wód powierzchniowych,
- 3) Poprawa stosunków gruntowo – wodnych,
- 4) Ochrona przed hałasem komunikacyjnym,
- 5) Przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska z tytułu poważnych awarii i klęsk żywiołowych,
- 6) Poprawa jakości powietrza,
- 7) Edukacja ekologiczna mieszkańców.

Krótkoterminowe cele i kierunki działania na lata 2004 – 2008 dla powiatu ostrowskiego zostały sformułowane w sposób następujący:

- 1) *Zasoby wodne i jakość wód:*
 - ochrona przeciwpowodziowa,
 - poprawa stosunków wodnych w powiecie,
 - zapewnienie mieszkańcom powiatu dostępu do wody pitnej o odpowiedniej jakości i niezbędnej ilości,

- dążenie do osiągnięcia właściwych standardów wód powierzchniowych pod względem jakościowym,
 - rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska w zakresie gospodarki wodnej,
- 2) *Jakość powietrza:*
- ograniczenie wielkości emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych,
 - ograniczenie emisji ze źródeł komunalnych, szczególnie niskiej emisji,
 - ograniczenie emisji ze źródeł przemysłowych,
 - rozwój monitoringu jakości powietrza,
- 3) *Gospodarowanie odpadami:*
- likwidacja magazynów przeterminowanych środków ochrony roślin,
 - zmiana struktury gospodarki odpadami poprzez zwiększenie wykorzystania odpadów jako surowców wtórnych i ograniczenie składowania,
 - budowa zakładów do kompleksowego zagospodarowania odpadów w celu minimalizacji składowania,
 - rekultywacja nieczynnych, przepełnionych składowisk odpadów komunalnych,
 - zamknięcie i rekultywacja składowisk, których nie można dostosować do wymogów prawa, lub ich odpowiednią modernizację,
- 4) *Zmiany klimatu:*
- wdrożenie zbiórki odpadów wielkogabarytowych i odzysk odpadów niebezpiecznych z takich wyeksploatowanych urządzeń, jak lodówki, agregaty chłodnicze, itp., w których jako czynnik chłodzący wykorzystano freon,
 - zwiększenie szorstkości powierzchni w sensie eolicznym, tzn. tworzenie nasadzeń drzew, kęp śródpolnych, itp. na kierunkach ograniczających prędkość wiatrów,
 - zwiększenie retencji wód poprzez budowę i odbudowę lokalnych zbiorników wodnych, co powoduje lokalne łagodzenie zmian temperatury i lepszy mikroklimat,

- zwiększenie zalesień, co poprawi transpirację pary wodnej do atmosfery,
- 5) *Hałas:*
- prowadzenie polityki przestrzennej pozwalającej na zróżnicowanie lokalizacji obiektów w zależności od jego uciążliwości hałasowej,
 - ograniczenie narażenia ludności powiatu na ponadnormatywny hałas,
- 6) *Elektromagnetyczne promieniowanie niejonizujące:*
- monitoring promieniowania niejonizującego na terenie powiatu,
 - utrzymanie dotychczasowego braku zagrożeń dla środowiska i mieszkańców ze strony promieniowania elektromagnetycznego,
 - ochrona mieszkańców powiatu przed oddziaływaniem nadmiernego promieniowania elektromagnetycznego,
- 7) *Bezpieczeństwo chemiczne i biologiczne oraz nadzwyczajne zagrożenia środowiska i zapobieganie awariom przemysłowym:*
- wzmocnienie stabilnej sytuacji bezpieczeństwa chemicznego i biologicznego,
 - zapobieganie poważnym awariom,
 - likwidacja i kontrola ewentualnych źródeł zagrożenia chemicznego i biologicznego,
 - minimalizacja skutków sytuacji awaryjnych,
 - zwiększenie świadomości społecznej dotyczącej zasad postępowania i zapobiegania w przypadku wystąpienia poważnej awarii lub klęsk żywiołowych,
- 8) *Rewitalizacja obszarów poprzez adaptację do nowych potrzeb (zwłaszcza terenów przemysłowych)*
- 9) *Zwiększanie lesistości i ochrona obszarów cennych przyrodniczo*
- 10) *Zasoby kopalin:*
- skuteczne egzekwowanie zasad i norm prawnych, zgodnie z Prawem geologicznym i górniczym,
 - maksymalne wykorzystanie zasobów kopalin w granicach udokumentowania,

- rekultywacja lub rewitalizacja terenów dawnych wyrobisk i niedopuszczanie do ich dalszego nielegalnego wykorzystania,
- ochrona złóż nie eksploatowanych poprzez uwzględnienie ich w planach zagospodarowania przestrzennego,
- poszukiwanie substytutów kopalin naturalnych,

11) *Gleby użytkowane rolniczo:*

- zagospodarowanie gleb w sposób adekwatny do ich klasy bonitacyjnej i zanieczyszczenia,
- uaktualnianie informacji o jakości oraz o zanieczyszczeniu gleb i gruntów,
- zmniejszenia areału terenów zdegradowanych i zanieczyszczonych,
- prowadzenie monitoringu jakości gleby i ziemi.

Długoterminowe cele i kierunki działania w zakresie ochrony środowiska do 2010 r. dla powiatu ostrowskiego uwzględniają limity krajowe i dotyczą:

- 1) zmniejszenia materiałochołności,
- 2) zmniejszenia energochłności,
- 3) poprawy jakości powietrza,
- 4) regulacji stosunków gruntowo – wodnych,
- 5) racjonalnej gospodarki wodnej (zmniejszenie wodochłności),
- 6) ochrony gleb i powierzchni ziemi poprzez:
 - zmniejszenie degradacji chemicznej i fizycznej gleb oraz gruntów,
 - ograniczenie przeznaczania gruntów na cele nierolnicze i nieleśne,
 - wzrost świadomości społeczeństwa, głównie osób uprawiających ziemię, w zakresie zasad jej ochrony,
- 7) racjonalnej eksploatacji lasów poprzez:
 - wykonanie uproszczonych planów urządzania lasu lub inwentaryzacji stanu lasu dla powierzchni dotąd nie objętych takimi dokumentami,
 - aktualizacja planów i inwentaryzacji dla powierzchni pozostałych, których okres ważności mija w latach 2006 – 2007,

- szersze wykorzystanie patrolowania lotniczego lasów w celu wykrywania ognisk pożarów, dzikich wysypisk odpadów, chorobowych uszkodzeń drzewostanów leśnych,
- 8) ochrony bioróżnorodności i wzbogacenia walorów przyrodniczych, rozwoju terenów zielonych i rekreacyjnych, zalesienia poprzez:
- utworzenie ekologicznego systemu obszarów chronionych i przyrodniczo cennych,
 - podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa powiatu,
 - dążenie do optymalnego wykorzystania walorów przyrodniczo – kulturowych powiatu.
- 9) ograniczenia nadmiernej emisji hałasu do środowiska poprzez:
- utrzymywanie aktualnego poziomu hałasu w obszarach, gdzie sytuacja akustyczna jest korzystna,
 - ograniczanie hałasu na terenach, gdzie jego natężenie odczuwalne jest jako uciążliwe lub przekracza dopuszczalne normy,
- 10) bezpieczeństwa chemicznego i biologicznego oraz przeciwdziałania poważnym awariom i ograniczania skutków klęsk żywiołowych poprzez:
- minimalizację negatywnego wpływu na środowisko przy eksploatacji kopalni,
 - racjonalną eksploatację istniejących zasobów,
 - ochronę złóż perspektywicznych,
 - rekultywację terenów poeksploatacyjnych,
- 11) zagospodarowania terenów zdegradowanych oraz kolejności prac rekultywacyjnych terenów, na których stwierdzono przekroczenie standardów środowiska lub niekorzystne przekształcenie terenu ze szczególnym uwzględnieniem rekultywacji terenów po składowiskach odpadów,
- 12) edukacji ekologicznej.

Rozdział 5. Ogólna charakterystyka Gminy Zaręby Kościelne

Rozdział 5.1. Podstawowe dane o gminie

Gmina Zaręby Kościelne położona jest w północno – wschodniej części województwa mazowieckiego i graniczy z gminami: Ostrów Mazowiecka, Andrzejewo, Szulborze Wielkie, Nur, Ceranów i Małkinia Górna.

Funkcję siedziby władz samorządowych pełni miejscowość Zaręby Kościelnych, oddalone od Ostrowi Mazowieckiej o ok. 18 km. Gmina Zaręby Kościelne stanowi gminę typowo rolniczą, zorganizowaną w 33 sołectwa.

Powierzchnia gminy wynosi 89 km², co stanowi 7,3 % powierzchni powiatu ostrowskiego. Liczba mieszkańców gminy na dzień 31 grudnia 2007 r.⁸ wynosiła 4.020 osób. Wykaz sołectw wraz z liczbą ludności prezentuje tabela nr 1.

Tabela nr 1. Ludność gminy Zaręby Kościelne według sołectw

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców
1.	Budziszewo	83
2.	Chmielewo	373
3.	Gaczkowo	87
4.	Gąsiorowo	285
5.	Grabowo	29
6.	Kańkowo Piecki	8
7.	Kępiaste – Borowe	202
8.	Kietlanka	185
9.	Kosuty	91
10.	Niemiry	112
11.	Nienały – Brewki	109
12.	Nienały – Szymany	106
13.	Nowa Złotora	169

⁸ dane Urzędu Gminy w Zarębach Kościelnych

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców
14.	Pętkowo Wielkie	129
15.	Pułazie	61
16.	Rawy	48
17.	Rostki Daćbogi	73
18.	Skłody Piotrowice	35
19.	Skłody – Stachy	43
20.	Skłody – Średnie	87
21.	Stara Złotoria	104
22.	Świerże – Kiełcze	61
23.	Świerże – Kolonia	55
24.	Świerże – Kończany	43
25.	Świerże – Panki	75
26.	Świerże – Zielone	58
27.	Uścianek Wielki	185
28.	Zakrzewo – Kopijki	134
29.	Zakrzewo Wielkie	77
30.	Zaręby Kościelne	690
31.	Zaręby leśne	56
32.	Zgleczewo Panieńskie	101
33.	Zgleczewo Szlacheckie	66

W części północnej gminy osadnictwo koncentruje się głównie w nawiązaniu do dolin rzecznych: Broku, Małego Broku i Węgrody tworząc układy pasmowo – węzłowe. Podstawową funkcją osadnictwa w części północnej gminy jest obsługa rolnictwa gospodarującego na gruntach o wysokich klasach bonitacyjnych. Uzupełniać ją może funkcja rekreacyjna na bazie agroturystyki.

Część środkową gminy wypełniają jednostki osadnicze o większej skali i wielodrożnych układach przestrzennych. Podstawową funkcją rolniczą uzupełnia tu funkcja mieszkaniowa związana z zatrudnieniem poza gminą i dojazdami z wykorzystaniem przystanków kolejowych: Zaręby Kościelne i Kietlanka.

W części zachodniej pasa środkowego występują wsie ulokowane na śródleśnych polanach. Cechują je głównie układy ulicowe. We wsiach tych ulokowanych na gruntach rolnych o mniejszej wartości rolniczej, z uwagi na sąsiedztwo lasów potencjalną funkcją uzupełniającą może być funkcja rekreacyjna (agroturystyka i zabudowa letniskowa).

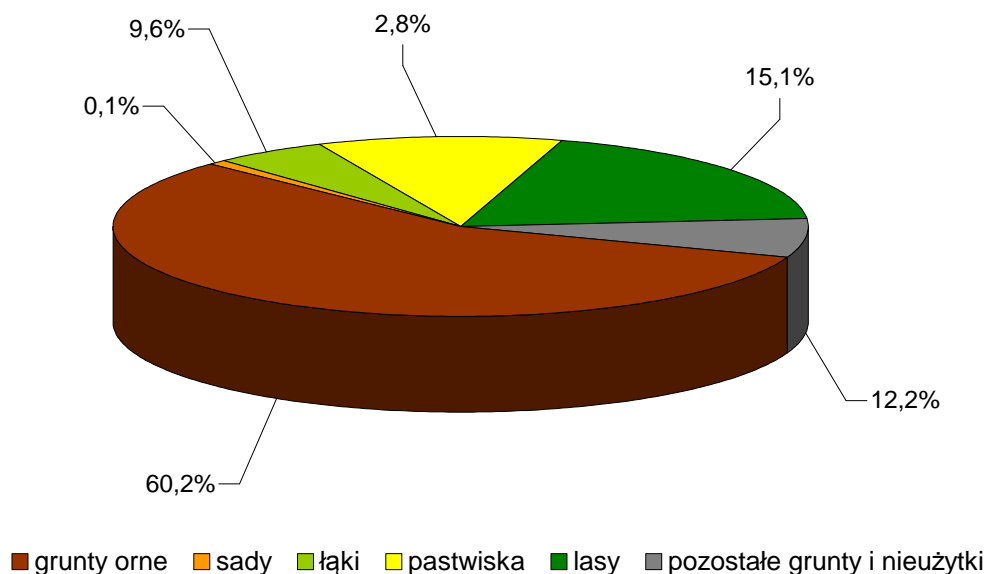
W południowej części gminy, na krawędzi nadbużańskiej skarpy wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 694, lecz w pewnym oddaleniu od pasa drogowego, w otulinie Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego ulokowane jest pasmo osadnicze utworzone przez wsie Zgleczewo Panieńskie i Zgleczewo Szlacheckie o dominującej funkcji rekreacyjnej.

Większość wsi w gminie Zaręby Kościelne nie wykształciło wyraźnych ośrodków koncentrujących podstawowe usługi. Krystalizację takiego centrum można zauważyć jedynie w miejscowości gminnej Zaręby Kościelne, co ma związek z funkcją obsługi gminy. W pozostałych miejscowościach występuje znaczne rozproszenie usług.

Zagospodarowanie powierzchni terenu gminy Zaręby Kościelne kształtuje się w sposób następujący:

- 1) użytków rolnych stanowią 74,2% ogólnej powierzchni gminy, przy czym:
 - grunty orne – stanowią 56,7% powierzchni gminy oraz 76,4% powierzchni użytków rolnych,
 - sady – stanowią 0,7% powierzchni gminy oraz 1,0% powierzchni użytków rolnych,
 - łąki – stanowią 5,3% powierzchni gminy oraz 7,2% użytków rolnych,
 - pastwiska – stanowią 11,4% powierzchni gminy oraz 15,4% użytków rolnych,
- 2) lasy – 18,9% powierzchni gminy;
- 3) pozostałe grunty i nieużytki – 6,9% powierzchni gminy.

Wykres nr 1. Użytkowanie powierzchni terenu w gminie Zaręby Kościelne

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy

W strukturze zasiewów dominują zboża i ziemniaki. Głównym kierunkiem produkcji zwierzęcej jest chów bydła i trzody chlewnej (największe hodowle w m. Budziszewo, Chmielewo, Kietlanka, Ścianek Wielki).

Poza rolniczą działalność gospodarczą na terenie gminy Zaręby Kościelne zarejestrowano 101 podmiotów gospodarczych⁹ (najwięcej, bo 24 podmioty gospodarcze w miejscowości Zaręby Kościelne). Zarejestrowane podmioty gospodarcze świadczą różne usługi, przede wszystkim handlowe. W granicach administracyjnych gminy funkcjonuje 24 punktów sprzedaży detalicznej, najczęściej są to sklepy spożywcze lub przemysłowe. Oprócz usług podstawowych na terenie gminy prowadzona jest następująca działalność usługowa:

- wymiana butli gazowych – w miejscowościach: Kępiste Borowe, Kietlanka, Nienały Brewki, Pętkowo Wielkie, Zaręby Kościelne,
- usługi spawalnicze – w miejscowości Chmielewo,

⁹ dane Urzędu Gminy, 2007 r.

- blacharstwo, mechanika pojazdowa, usługi ślusarskie – w miejscowości Kępiste Borowe, Stara Złotoria, Zaręby Kościelne,
- naprawa i instalacja instalacji gazowych – w miejscowości Chmielewo,
- przedsiębiorstwo produkcyjno – handlowe „ALUMPLAST” – w miejscowości Skłody Stachy,
- stacja paliw ORLEN wraz ze sklepem motoryzacyjnym – w miejscowości Skłody Stachy (na granicy z Zarębami Kościelnymi),
- Punkt Unasiennienia Zwierząt – w miejscowości Świerże Panki,
- w miejscowości gminnej Zaręby Kościelne liczne inne usługi, m.in.: młyn elektryczny, naprawa sprzętu RTV, zakład elektromechaniczny, zakłady mięsne „Mazowsze”, usługi blacharsko – lakiernicze, pogrzebowe, szklarskie, handlowe (w tym hurtownia artykułów do produkcji rolnej), fryzjerstwo, betoniarstwo, skup żywca, skup płodów rolnych, skup złomu, pijalnia piwa.

Rozdział 5.2. Infrastruktura techniczna

Na terenie gminy Zaręby Kościelne funkcjonuje sieć wodociągowa obejmująca swym zasięgiem wszystkie 33 sołectwa. Wodociąg zasilany jest z ujęcia wody podziemnej zlokalizowanego w Zarębach Kościelnym składającego się z dwóch studni głębinowych o zatwierdzonych zasobach eksploatacyjnych w wysokości $83,0 \text{ m}^3/\text{h}$ i $Q_{\text{sr dobowe}} = 1200 \text{ m}^3/\text{d}$ zgodnie z warunkami zawartymi w pozwoleniu nr RLO.6223 – 2/ 03, ważnym do 30 maja 2013 r. Wokół ujęcia wód podziemnych brak jest wyznaczonych stref ochrony pośredniej. Łącznie dla gminy Zaręby Kościelne w 2007 r. zużycie wody wyniosło 160,2 tys. m^3 .

Długość sieci wodociągowej rozdzielczej ogółem (bez przyłączy) w gminie Zaręby Kościelne wynosi 102,33 km. Do sieci zbiorowego zaopatrzenia w wodę podłączonych jest ogółem 828 budynków mieszkalnych. Dane dotyczące sieci wodociągowej w poszczególnych miejscowościach gminy prezentuje tabela nr 2.

Tabela nr 2. Dane o wodociągach wg miejscowości w gminie Zaręby Kościelne

Lp.	Nazwa miejscowości	Długość czynnej sieci rozdzielczej (bez przyłączy) w km	Budynki mieszk. i zbior. zamieszkania przyłączone do sieci wodociągowej (szt.)	
			budynki	mieszk. w tych bud.
1.	Zaręby Kościelne	6,2	152	169
2.	Uścianek Wielki	5,0	34	34
3.	Kępiste Borowe	4,3	47	47
4.	Rostki Daćbogi	1,9	9	9
5.	Zaręby Leśne	0,8	8	8
6.	Kosuty	2,7	23	23
7.	Niemiry	2,4	24	24
8.	Nowa Złotoria	5,4	44	33
9.	Stara Złotoria	2,5	25	25
10.	Kańkowo Piecki	1,2	5	5
11.	Skłody Stachy	1,3	7	7
12.	Nienały Szymany	2,9	16	16
13.	Nienały Brewki	1,1	21	21
14.	Budziszewo	4,8	14	14
15.	Gaczkowo	2,5	5	5
16.	Skłody Średnie	2,5	14	14
17.	Skłody Piotrowice	1,4	8	8
18.	Świerże Kończany	2,23	13	13
19.	Świerże Zielone	1,5	11	11
20.	Świerże Panki	1,4	14	14
21.	Świerże Kielcze	1,0	8	8
22.	Rawy	2,2	13	13
23.	Chmielewo	10,0	46	46
24.	Świerże Kolonia	2,1	8	8
25.	Grabowo	2,9	7	7
26.	Kietlanka	3,3	39	39
27.	Zakrzewo Kopijki	4,9	34	34
28.	Pętkowo Wielkie	3,0	26	26
29.	Pułazie	3,1	13	13
30.	Gąsiorowo	5,5	81	81

Lp.	Nazwa miejscowości	Długość czynnej sieci rozdzielczej (bez przyłączy) w km	Budynki mieszk. i zbior. zamieszkania przyłączone do sieci wodociągowej (szt.)	
			budynki	mieszk. w tych bud.
31.	Zakrzewo Wielkie	4,0	17	17
32.	Zagleczewo Szlacheckie	3,6	32	32
33.	Zagleczewo Panieńskie	2,7	21	21
Razem:		102,33	828	845

Źródło: dane Urzędu Gminy Zaręby Kościelne, stan na 31 grudnia 2007 r.

Na terenie gminy Zaręby Kościelne nie funkcjonuje sieciowy system odprowadzania ścieków. Wszystkie nieczystości odprowadzane są do indywidualnych zbiorników asenizacyjnych. Na dzień sporządzenia niniejszego *Programu* zaewidencjonowano 420 sztuki zbiorników bezodpływowych. Na terenie gminy brak komunalnej oczyszczalni ścieków. Lokalna oczyszczalnia ścieków funkcjonuje na potrzeby Szkoły Podstawowej w Zarębach Kościelnych. Na koniec 2007 r. na terenie gminy funkcjonowało czternaście przydomowych oczyszczalni ścieków w miejscowościach:

- Chmielewo – 4 sztuki,
- Nienały Brewki – 1 sztuka,
- Zaręby Kościelne – 3 sztuki,
- Kosuty – 1 sztuka,
- Gaczkowo – 3 sztuki,
- Gąsiorowo – 2 sztuki.

Na terenie gminy Zaręby Kościelne brak jest gminnego składowiska odpadów komunalnych. Do końca 2007 r. odpady komunalne z terenu gminy wywożone były na składowisko odpadów w Czerwonym Borze, powiat zambrowski. Obecnie prowadzone są rozmowy w sprawie przekazywania odpadów komunalnych z terenu gminy na składowisko odpadów w m. Stare Lubiejewo, powiat ostrowski.

Na terenie gminy nie ma dużych zakładów przemysłowych mogących mieć wpływ na ilość i morfologię wytwarzanych odpadów. W głównej mierze powstają

odpady komunalne pochodzące od prywatnych wytwórców oraz odpady organiczne pochodzące z rolnictwa.

Szczegółowa charakterystyka gospodarki odpadami na terenie gminy Zaręby Kościelne stanowi treść *Planu gospodarki odpadami dla Gminy Zaręby Kościelne na lata 2008 – 2011, z uwzględnieniem lat 2012 – 2015*.

Podstawą układu komunikacyjnego gminy Zaręby Kościelne jest przebiegająca przez jej południowy skraj, w bezpośrednim sąsiedztwie korony nadbużańskiej skarpy, stanowiąc północną granicę obszarów chronionych Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, droga wojewódzka nr 694 relacji (Warszawa) – Brok – Małkinia – Ciechanowiec – (Bielsk Podlaski – Białowieża i Białystok). Układ ten uzupełnia 9 dróg powiatowych V klasy technicznej oraz 29 dróg gminnych V klasy technicznej. Łączna długość dróg kołowych wynosi: wojewódzkie – 6,0 km, powiatowe – 52,887 km oraz gminne – 70,350 km.

Przez teren gminy Zaręby Kościelne na długości 7,0 km przebiega magistralna zelektryfikowana dwutorowa linia kolejowa nr 6 (E75) o znaczeniu międzynarodowym relacji Warszawa – Białystok – Wilno – Petersburg. Na terenie gminy na linii tej usytuowane są dwa przystanki osobowe: Zaręby Kościelne w sołectwie Uścianek Wielki oraz Kietlanka.

Rozdział 5.3. Środowisko przyrodnicze

Po względem fizyczno – geograficznego¹⁰ część gminy Zaręby Kościelne położona jest w obrębie Doliny Bugu, znajdującej się w pasie Nizin Środkowopolskich, w makroregionie: Nizina Południowo Podlaska (318.9), mezoregionie: Podlaski Przełom Bugu (318.91). Pozostała, większa część gminy znajduje się na terenie Wysoczyzny Podlasko – Białoruskiej, w makroregionie: Nizina Północnopodlaska (843.3), w mezoregionie: Wysoczyzna Wysokomazowiecka (843.38).

¹⁰ Kondracki J. *Geografia regionalna Polski*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002 r.

Dolina Bugu na wysokości gminy Zaręby Kościelne ma szerokość od 4 do 6 km, a głębokość wcięcia w wysoczyznę morenową wynosi ok. 10 – 15 m. Szeroki, piaszczysty taras nadzalewowy znajduje się na tej wysokości po lewej stronie Bugu. Po prawej, w gminie Zaręby Kościelne, ma nie wielką szerokość. Taras ten jest najszerszy na zachód od miejscowości Zgleczewo – Panieńskie.

Wysoczyznę rozcina dolina Bugu oraz inne rzeki takie jak Brok, Mały Brok, Węgroda i Pukawka. Szczególnie wyraźne skarpy rzeczne zarysowują się wzdłuż Bugu i Broku. Równoległe do cieków wodnych wykształciły się płaskie, w wielu miejscach podmokłe doliny. Są to formy erozji i akumulacji rzecznej.

Bezjezierne równiny wysoczyzny lodowcowej zostały silnie przekształcone peryglacjalnie. Na terenie równiny denudacyjnej dawne zagłębienia wytopiskowe uległy zapłynięciu lub zatorfieniu, natomiast wypukłe formy tj. pagórki morenowe zachowały się w wersji szczątkowej. Najbardziej wyraźną formą jest pas moreny czołowej ciągnący się z Daniłówki (gm. Małkinia Górna) do Zuzeli (gm. Nur). Elementami urozmaicającymi krajobraz wysoczyzny są niewielkie pola wydymowe w okolicach Gąsiorowa.

Form pochodzenia antropogenicznego jest niewiele na terenie gminy. Są to głównie nasypy i wykopy wzdłuż dróg i linii kolejowej oraz wykopy związane z wydobywaniem kruszywa naturalnego na potrzeby lokalne.

Wg podziału geologicznego Polski¹¹ gmina Zaręby Kościelne znajduje się na Platformie Wschodnioeuropejskiej, w jednostce: wyniesienie mazursko – suwalskie. Na jej obszarze na sfałdowanych skałach krystalicznych prekambru zalegają osadowe skały kenozoiczne: piaskowce wapieniste, margle, wapienie i iłowce jury oraz piaski, wapienie piaszczyste i kreda z okresu kredy. Utwory trzeciorzędowe: piaski i iły, stanowią podłoże utworów czwartorzędowych. Miąższość utworów czwartorzędowych jest różna, waha się od 100 do 200 m. Najstarszymi osadami czwartorzędowymi są piaski i mułki rzeczne peryglacjalne. Na nich leżą kilkunasto metrowej wysokości osady zlodowacenia śródkowopolskiego. Pokrycie terenu gliną zwałową po przejściu lodowca spowodowało wyrównanie zupełne wcześniejszej deniwelety. W wielu profilach glina została zanieczyszczona przez działalność wód fluwoglacjalnych,

¹¹ Stupnicka Ewa, *Geologia regionalna Polski*, PWN, Warszawa 1989 r.

które osadziły wyżej leżące piaski i żwiry. Utwory lodowcowe i wodno – lodowcowe występują na całej powierzchni gminy, poza terenami dolin rzecznych. Na północy dominują utwory trudno – przepuszczalne: gliny zwałowe oraz piaski i gliny deluwialne, pozostała część gminy pokryta jest takimi utworami jak: piaski, żwiry, lokalnie z wkładkami gliny zwałowej, zarówno w gruncie jak i na powierzchni występuje wiele głazów. Na zachód od m. Gąsiorowo znajdują się grunty akumulacji eolicznej, które zaczęły powstawać na przełomie pleistocenu i holocenu. Są to piaski częściowo tworzące pola wydmowe. Najmłodszymi osadami są holoceni utwory akumulacji rzecznej Bugu, Broku, Małego Broku, Węgrody, Pukawki i innych mniejszych cieków. Mają one charakter żwirowo – piaszczysto – mułowy. Towarzyszą im utwory pochodzenia organicznego, głównie namuły torfiaste i torfy.

Na obszarze gminy Zaręby Kościelne zostały udokumentowane złoża torfu drzewnego do zastosowania rolniczego: Dąbrowa – Orłowo w kategorii C2. Zostały również udokumentowane złoża kruszywa naturalnego w miejscowości Kępiste Borowe o powierzchni 0,5 ha. Dokumentacja geologiczna zastała zatwierdzona w 1994 r. (Nr OŚ. 7525/13/94), a koncesja na wydobywanie jest ważna do 2008 r.

Sieć wodna na terenie gminy jest bardzo rozbudowana – stanowią ją rzeki, rowy melioracyjne oraz starorzecza. Gmina znajduje się w dorzeczu Bugu. Rzeka ta jest dopływem III rzędowym. Pośrodku nurtu przebiega południowa granica gminy Zaręby Kościelne. Źródła Bugu znajdują się poza granicami Polski. Jest to rzeka nie uregulowana i często zmieniająca swój bieg. Wysokie stany wody na rzece obserwowane są w marcu i kwietniu, natomiast niskie stany w czerwcu, lipcu oraz we wrześniu. Wiosenne wylewy rzeki ograniczają się do tarasu zalewowego Bugu, wysoczyzna jest oddzielona od doliny wysoką skarpą zabezpieczającą przed powodzią. Znaczną część gminy (północną, zachodnią, środkową) odwadnia prawostronny dopływ Bugu – Brok. Ujście Broku znajduje się na wschód od miejscowości Brok (gm. Brok), źródła rzeki znajdują się w gminie Wysokie Mazowieckie. Jest to dopływ IV rzędowy. Brok jest rzeką nie uregulowaną. W części północno – zachodniej środkiem nurtu rzeki została poprowadzona granica administracyjna gminy. Brok na terenie gminy Zaręby Kościelne ma dwie odnogi. Jedną z nich jest Brok Mały, którego źródła znajdują się w gminie Wysokie

Mazowieckie, a ujście w pobliżu miejscowości Gaczkowo. Jest to również rzeka nie uregulowana. Drugi bezimienny ciek, lewy dopływ Broku, jest znacznie mniejszy. Jest to ciek uregulowany. Odwadnia on środkową część gminy. Część północno – zachodnią odwadnia prawostronny dopływ Broku Małego: rzeka Węgroda. Jej ujście znajduje się w pobliżu miejscowości Chmielewo. Jest to ciek w znacznym stopniu uregulowany. Część wschodnią i południowo wschodnią odwadniają niewielkie cieki spływające wprost do Bugu. Są to cieki o uregulowanym korycie.

Naturalne zbiorniki wód stojących znajdują się głównie w dolinie Bugu. Największe starorzecza usytuowane są w pobliżu miejscowości Zgleczewo Szlacheckie. Na obszarze wysoczyzny istnieje kilka niewielkich oczek wodnych m.in. w pobliżu miejscowości: Pętkowo Wielkie.

Obszar gminy jest mało zasobny w wody gruntowe. Są to wody porowe. W utworach trudniej przepuszczalnych w północnej części gminy poziom wodonośny ulega zakłóceniu, a zwierciadło wód może wykazywać napięcie. Ciągły poziom wodonośny o swobodnym zwierciadle wody utrzymuje się w utworach łatwo przepuszczalnych (piaszczysto – żwirowych). W dolnych partiach dolin rzek, strumieni i rowów poziom pierwszego zwierciadła wód gruntowych waha się pomiędzy 0 a 2 m p.p.t. (przeważnie powyżej 1 m p.p.t.), w miarę wzrostu wysokości bezwzględnej poziom ten obniża się do wysokości od 2 do 5 m p.p.t. Na południe od miejscowości Złotoria Stara i Kępiste Borowe oraz w pobliżu miejscowości Nienalty Szymany i Gąsiorowo pierwszy poziom zwierciadła wody gruntowej znajduje się na wysokości od 5 do 20 m p.p.t. W strefie krawędziowej pomiędzy wysoczyzną lodowcową a doliną Bugu pierwszy poziom występuje na wysokości od 5 do 30 m p.p.t., natomiast na obszarach zwydmionych od 1 do 30 m p.p.t. Wahania roczne poziomu wody gruntowej, w zależności od pory roku, mogą wynosić od 0,5 do 1,5 m, dlatego w wielu położonych nisko częściach gminy obserwuje się wiosenne (luty – kwiecień) podtopienia łąk. W dolinach rzecznych wahania te są bezpośrednio związane z poziomem wody w rzece. Wody pierwszego poziomu wodonośnego w dolinach kontaktują się bezpośrednio z wodami gruntowymi na wysoczyźnie. Kierunek spływu wody jest tu zgodny z ogólnym nachyleniem terenu. Na terenach, gdzie w strefie powierzchniowej występują utwory trudno przepuszczalne (gliny

zwałowe) zwierciadło wody nie tworzy ciągłego poziomu wodonośnego i może utrzymywać się w piaszczystych przewarstwieniach. W okresie letnim poziom wody gruntowej pierwszego poziomu znacznie opada. Skutkiem tego jest wysychanie niektórych, mniejszych cieków.

Głębokość pierwszego użytkowego poziomu wodonośnego w utworach czwartorzędowych w znacznej części gminy, kształtuje się na poziomie od 20 do 40 m p.p.t. W pobliżu miejscowości Chmielewo oraz w części południowo – wschodniej użytkowy poziom wodonośny występuje na głębokości od 40 do 80 m p.p.t. Izolacja tego poziomu od powierzchni terenu jest pełna. Miąższość utworów wodonośnych w czwartorzędzie wynosi w części centralnej od 3 do 15 m, w pobliżu miejscowości Chmielewo od 15 do 40 m, a w części południowo – zachodniej powyżej 40 m. Potencjalna wydajność typowego otworu studziennego wynosi od 10 do 30 m³/h. Jedynie w części północno – zachodniej i południowo – wschodniej jest większa i wynosi od 30 do 70 m³/h. Na terenie gminy nie zidentyfikowano znaczącego zbiornika wód podziemnych (GZWP).

Na terenie gminy Zaręby Kościelne dominują gleby mineralne. Największą powierzchnie zajmują gleby bielcowe, które zdecydowanie przeważają w północnej części gminy. Powstały one na glinach lekkich oraz piskach gliniastych mocnych. W części środkowej oraz południowej wysoczyzny lodowcowej dominują gleby brunatne wylugowane i kwaśne, wytworzone na piskach słabo gliniastych oraz piskach gliniastych lekkich. Tereny wzdłuż rzek: Bugu, Broku, Małego Broku, Węgrody zajmują mady rzeczne powstałe na pyłach zwykłych i piskach słabo gliniastych. Przy mniejszych ciekach, odnogach Bugu i Broku, wytworzyły się gleby organiczne: murszowate, murszowe oraz rzadziej torfy niskie na piskach luźnych. W części północnej gminy z pośród gleb mineralnych najczęściej występują grunty o dobrej i średniej przydatności dla rolnictwa. Nieco mniej jest ich w części środkowej i zdecydowanie niewiele w części południowej. Grunty te należą do III i IV klasy bonitacyjnej zaliczane do kompleksów: pszennego dobrego, żytniego bardzo dobrego i żytniego dobrego.

Znaczną część areалу gruntów ornych zajmują gleb o niskiej przydatności dla rolnictwa zaliczanych do V i VI klasy bonitacyjnej. Należą do nich kompleksy:

zbożowy najslabszy, zbożowo – pastewny mocny, zbożowo – pastewny słaby oraz część użytków zielonych słabych. Wzdłuż mniejszych cieków wytworzyły się gleby organiczne – torfowe, murszowo – torfowe i murszowe na piaskach luźnych. Są to gleby wykorzystywane jako użytki zielone zaliczane najczęściej do V i VI klasy bonitacyjnej, rzadziej do III i IV.

Na obszarze gminy Zaręby Kościelne przeważa roślinność związana z użytkami rolnymi. Są to zarówno rośliny uprawne, jak i towarzyszące im zbiorowiska roślin segetalnych. Roślinności łąkowa występuje głównie w dolinach rzecznych na gruntach okresowo zalewanych wodą lub podmokłych. Wykształciły się tu głównie zbiorowiska łąk wilgotnych z rzędu Molinietalia. Tereny nie użytkowanych łąk, w pobliżu cieków i przy starorzeczach pokrywają zarośla o charakterze zbliżonym do naturalnego. Są to niżowe łągi olszowe. Na gruntach o dużej przepuszczalności wykształciły się murawy kserotermiczne.

Lasy zajmują w gminie Zaręby Kościelne prawie 19,0% powierzchni gminy, w tym ponad 50% lasów należy do właścicieli prywatnych. Przeważają lasy młode (do 50 lat). Starodrzew (powyżej 80 lat) zajmuje zaledwie kilkanaście ha na terenie uroczyska Zaręby Kościelne. Największe zwarte kompleksy leśne w gminie znajdują się w części południowo – zachodniej i południowej. Niewielkie, rozdrobnione powierzchnie lasów pokrywają środkową oraz wschodnią część gminy. Część północna jest prawie pozbawiona tego typu zbiorowisk. Na obszarze dolin rzecznych, przy starorzeczach i zagłębieniach bezodpływowych występują bory wilgotne oraz olsy. Większość lasów zajmuje gleby o bardzo niskiej przydatności dla rolnictwa, należące do siedliska kontynentalnego boru świeżego, rzadziej mieszanego. Niewielkie zbiorowiska lasów mieszanych świeżych, lasów mieszanych, lasów mieszanych wilgotnych i olsów znajdują się w uroczysku Pałuzie, Pętkowo, Niemiry i Zaręby Kościelne. Głównym gatunkiem lasotwórczym jest sosna. W borach mieszanych występuje razem z domieszką dębu.

Runo w borach świeżych tworzą: borówka czarna, trawy i rokiety, w borach mieszanych oprócz wymienionych wyżej gatunków również widłorzęby i widłaki. Na terenie Leśnictwa Łomża w Uroczysku Niemiry, w oddziale 142a (pow. 3,87 ha) znajdują się lasy gleboochronne. Istotną rolę gleboochronną spełniają także lasy

położone na zachód od miejscowości Gąsiorowo, położone na terenie pól zwydmionych. W Uroczysku Zaręby Kościelne oddział 160b, 162b, 166a (pow. 17,66 ha) znajdują się lasy nasienne. Pozostałe są to lasy gospodarcze.

Wg podziału geobotanicznego Polski¹² gmina Zaręby Kościelne znajduje się w dziale: Północnym, pododdziale: Północny Pas Wielkich Dolin i Wysoczyzn Podlaskich, w krainie: Łomżyńskiej. Cechami charakterystycznymi dla tego regionu jest brak w drzewostanie buka, jodły, cisa, natomiast obecność lasów świerkowych oraz nie wielki udział flory kserotermicznej. Miejscem zagęszczenia rzadkich gatunków roślin jest w gminie dolina rzeki Bug. Występują tu gatunki roślin rzadkich i chronionych m.in.: lepiężnik kutnerowaty, namulnik brzegowy, trędownik zwyczajny, dziewanna fioletowa, tojeść bukietowa, skrzyp łąkowy. W niektórych fragmentach doliny zachowały się siedliska chronione niżowego łągu wierzbowo – topolowego, starorzecza ze zbiorowiskami z rzędu Nymphaeion i Potamogetonion.

Teren doliny Bugu jest obszarem o najwyższych walorach faunistycznych w kraju. Jest to miejsce występowania wielu rzadkich i chronionych gatunków ptaków tj. bekas krzyk, zimorodek, dzięcioł zielony, sieweczka obrożna, dubelt, kulon.

Na terenie gminy obiekty i obszary chronione reprezentowane są przez Nadbużański Park Krajobrazowy oraz pomniki przyrody.

Powołany w 1993 r. Nadbużański Park Krajobrazowy w 1999 r. został powiększony o tereny doliny Bugu w gminach Nur i Zaręby Kościelne. W związku z kolejnymi zmianami granic Parku aktualnie obowiązuje *Rozporządzenie Wojewody Mazowieckiego Nr 30 z dnia 26 marca 2002 r. w sprawie NPK oraz jego powiększenia* (Dz. Urz. Nr 98, poz. 2067). Teren NPK został wyodrębniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe. Jego celem jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnianie wymienionych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Obszar Parku na terenie gminy Zaręby Kościelne zajmuje powierzchnię 72 ha. Wokół NPK została utworzona otulina czyli strefa buforowa, chroniąca przed zagrożeniami zewnętrznymi wynikającymi zarówno z przyczyn naturalnych oraz działalności człowieka, które mogły by spowodować zmiany cech środowiska przyrodniczego.

¹² Matuszkiewicz J.M., *Krajobrazy roślinne i regiony geobotaniczne Polski*, 1993 r.

Na terenie gminy Zaręby Kościelne znajdują się trzy pomniki przyrody wprowadzone Rozporządzeniem Wojewody Łomżyńskiego nr 54/82 w sprawie utworzenia pomników przyrody z dnia 26 kwietnia 1992 r., których krótką charakterystykę prezentuje tabela nr 3.

Tabela nr 3. Wykaz pomników przyrody na terenie Zaręby Kościelne

Nazwa gatunkowa	Lokalizacja	Obwód [m] na wysokości 1,3 m	Wysokość [m]
Dąb szypułkowy	Nadleśnictwo Łomża, Leśnictwo Zaręby, oddz. 131 c	3,3 – 4,5	18 – 22
Topola kanadyjska	Wieś Gąsiorowo, 40 m na południe od drogi Małkinia – Nur	3,5 – 5,5	25
Topola biała	Wieś Gąsiorowo, 7 m na południe od drogi Małkinia – Nur	3,3 – 4,0	30

Cały teren gminy Zaręby Kościelne znajduje się w obszarze funkcjonalnym „Zielone Płuca Polski” (ZPP) – zaliczony do ZPP ze względu na niski stopień degradacji środowiska przyrodniczego, brak uciążliwego przemysłu oraz na istnienie wartościowych obiektów środowiska przyrodniczego.

Na terenie gminy Zaręby Kościelne posiadają także lokalizację obszary zaliczone do europejskiego systemu obszarów chronionych NATURA 2000 – tj. Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków „Dolina Dolnego Bug PLB 140001” (powierzchnia na terenie gminy wynosi 317,9 ha) oraz Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk „Ostoja Nadbużańska PLH 140011” (powierzchnia na terenie gminy wynosi 297,4 ha). Na terenie gminy nie wykonano szczegółowej inwentaryzacji przyrodniczej dla powyższych obszarów. Szczegółowe informacje na temat ich walorów przyrodniczych dostępne są na stronie Ministerstwa Środowiska.

Rozdział 5.4. Jakość środowiska przyrodniczego

Jakość wód powierzchniowych płynących przez teren gminy Zaręby Kościelne analizowana jest dla rzek Bug oraz Brok. Punkt pomiarowo – kontrolny na terenie gminy funkcjonuje jednak tylko dla rzeki Brok (w ramach monitoringu regionalnego). Punkty pomiarowo – kontrolny dla rzeki Bug w obrębie powiatu ostrowskiego zlokalizowano w Małkini (98,0 km biegu rzeki) i w Broku (82,9 km biegu rzeki).

Problem czystości wód powierzchniowych na terenie gminy Zaręby Kościelne stanowi problemem ponadlokalnym. Na stan czystości rzeki Bug na terenie gminy (od lat prowadzącej wody niskiej klasy, a nawet pozaklasowe) największy wpływ, oprócz zanieczyszczeń niesionych z innych obszarów położonych w wyższych partiach zlewni (z Polski i Ukrainy), mają ścieki socjalno – bytowe z gospodarstw domowych i obiektów użyteczności publicznej (np. szkoły, urzędy) oraz spływy powierzchniowe z terenów rolnych (zawierające nawozy mineralne i organiczne oraz środki ochrony roślin). Pośrednim źródłem zanieczyszczenia rzeki Bug są także jej dopływy, a w szczególności rzeka Brok.

Realne zagrożenie dla jakości zasobów wodnych gminy stanowi rosnąca systematycznie liczba działek letniskowych, często nie wyposażonych nawet w proste szambo proceder nielegalnego składowania odpadów w lasach, w przydrożnych rowach i innych zagłębieniach terenu. Pewien wpływ na jakość wód rzeki Bug mają także naturalne procesy rozkładu materii organicznej i wietrzenia skał podłoża geologicznego zachodzące w dolinie.

Jakość wód rzeki Bug na obszarze powiatu ostrowskiego analizowana jest w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska realizowanego przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie. Wyniki powyższych badań publikowane są w cyklicznie wydawanych raportach ¹³.

¹³ ostatni raport zawierający szczegółowe dane dotyczące jakości wód rzeki Bug na obszarze powiatu ostrowskiego nosi tytuł *Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2006 r.* i opublikowany został w 2007 r.

Charakterystykę jakościową wód prowadzonych przez rzekę Bug w cytowanych punktach pomiarowo – kontrolnych prezentują tabela nr 4.

Tabela nr 4. Jakość wód rzeki Bug w punktach pomiarowo – kontrolnym na terenie powiatu ostrowskiego

Km biegu rzeki	Gmina/ powiat	Klasa ogólna	Wyniki pomiarów wskaźników i substancji odpowiadające IV lub V klasie jakości wód	
			nazwa wskaźnika	klasa wskaźnika
98,0	Małkinia Górna/ Ostrów Mazowiecka	IV	zawiesina ogólna	IV
			BZT5	IV
			ChZT – Mn	IV
			ChZT – Cr	IV
			ogólny węgiel organiczny	IV
			azot Kjeldahla	IV
			chlorofil „a”	IV
			Og. lb. b. coli	IV
			barwa	V
			selen	V
82,9	Brok/ Ostrów Mazowiecka	V	zawiesina ogólna	IV
			ogólny węgiel organiczny	IV
			amoniak	IV
			azot Kjeldahla	IV
			chlorofil „a”	IV
			Lb. b. coli fek.	IV
			barwa	V
			BZT5	V
			ChZT – Mn	V
			ChZT – Cr	V
			fosfor ogólny	V
			selen	V

Źródło: Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2006 r. Raport Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska, Warszawa 2007 r.

Jakość wód prowadzonych przez rzekę Brok, w punkcie pomiarowym Zaręby Kościelne, prezentuje tabela nr 5.

Tabela nr 5. Jakość wód rzeki Brok w punkcie pomiarowo – kontrolnym na terenie gminy Zaręby Kościelne

Km biegu rzeki	Gmina/ powiat	Klasa ogólna	Wyniki pomiarów wskaźników i substancji odpowiadające IV lub V klasie jakości wód	
			nazwa wskaźnika	klasa wskaźnika
27,6	Zaręby Kościelne/ Ostrów Mazowiecka	V	ChZT – Cr	IV
			azotany	IV
			indeks sapr. fitoplanktonu	IV
			Lb. b. coli fek.	IV
			Og. lb. b. coli	IV
			barwa	V
			tlen rozpuszczony	V
			fosforany	V
			fosfor ogólny	V
			selen	V

Źródło: Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2006 r. Raport Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska, Warszawa 2007 r.

Brak jest rozpoznania czystości wód pozostałych rzek i cieków płynących na terenie gminy Zaręby Kościelne.

Na terenie gminy Zaręby Kościelne nie posiada lokalizacji punkt monitoringu jakości wód podziemnych. Najbliższy otwór obserwacyjno – pomiarowy sieci krajowej monitoringu wód podziemnych nr 1128 zlokalizowany jest w Ostrowi Mazowieckiej.

Badania wód podziemnych przeprowadzone dla powyższego otworu w 2006 r. wykazały, iż ich jakość mieści się w klasie I b, czyli wód wysokiej jakości, nieznacznie zanieczyszczone o naturalnym chemizmie, odpowiadających wodom do celów pitnych i gospodarczych wymagających prostego uzdatniania.

Znaczna odległość punktu pomiarowego od granic gminy Zaręby Kościelne nie pozwala na wyprowadzenie prostej korelacji pomiędzy jakością badanych wód a jakością wód podziemnych na terenie analizowanej gminy. Jednak zbliżone uwarunkowania środowiskowe oraz brak potencjalnych źródeł zanieczyszczenia pozwala wnioskować o wysokiej jakości wód podziemnych na terenie gminy Zaręby Kościelne.

Warunki aerosanitarnie na terenie gminy Zaręby Kościelne stanowią wypadkową emisji pochodzenia lokalnego i napływowego. W regionie głównym emitorem zanieczyszczeń atmosferycznych są zakłady znajdujące się w Małkini Górnej (gm. Małkinia). Zanieczyszczenia te mogą mieć znaczący wpływ na jakość powietrza w gminie Zaręby Kościelne ze względu na ich położenie po zachodniej stronie gminy (w związku z przewagą wiatrów zachodnich, zanieczyszczenia mogą być nawiewane).

Podstawowymi, lokalnymi źródłami zanieczyszczenia powietrza na terenie gminy Zaręby Kościelne przede wszystkim obiekty komunalne i gospodarstw indywidualnych wyposażone w lokalne kotłownie (ok. 90% opalane jest paliwem stałym), wykorzystujące jako źródło opału głównie węgiel kamienny, małe obiekty produkcyjno – usługowe, instytucje użyteczności publicznej oraz źródła komunikacyjne. Na terenie gminy brak jest większych obiektów przemysłowych, które mogłyby ważyć na pogorszenie stanu czystości powietrza.

W wyniku skumulowania emisji z palenisk gospodarstw domowych okresowo wokół wsi położonych na terenach niżej położonych (inwersyjnych) oraz w rejonach o słabym przewietrzaniu okresowe może wystąpić pogorszenie warunków aerosanitarnych. Wśród głównych substancji zanieczyszczających, trafiających do powietrza atmosferycznego na terenie gminy wymienić należy: dwutlenek siarki (SO_2), tlenki azotu (N_xO_y), tlenek węgla (CO) oraz pyły. Specyficzny typ zanieczyszczenia powietrza stanowią także odory, których źródło stanowią większe obiekty inwentarskie.

Na terenie gminy Zaręby Kościelne nie jest prowadzony monitoring jakości powietrza atmosferycznego. Badania takie prowadzone są na poziomie powiatu, przez

służby Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska Wyniki powyższych badań dla powiatu ostrowskiego prezentuje poniższa tabela nr 6.

Tabela nr 6. Emisja zanieczyszczeń do powietrza na terenie powiatu ostrowskiego

Lp.	Rodzaj zanieczyszczenia	Typ źródła	Wielkość emisji [Mg/ rok]
1.	dwutlenek siarki (SO ₂)	punktowe	583,73
2.	tlenki azotu (NO _x)	punktowe	175,01
3.	tlenek węgla (CO)	punktowe	11866,82
4.	pył zawieszony PM 10	punktowe	104,07
5.	dwutlenek siarki (SO ₂)	powierzchniowe	219,05
6.	tlenki azotu (NO _x)	powierzchniowe	115,86
7.	tlenek węgla (CO)	powierzchniowe	304,51
8.	pył zawieszony PM 10	powierzchniowe	975,71
9.	dwutlenek siarki (SO ₂)	liniowe	31,53
10.	tlenki azotu (NO _x)	liniowe	415,41
11.	tlenek węgla (CO)	liniowe	755,56
12.	pył zawieszony PM 10	liniowe	304,43

Źródło: Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2006 r. Raport Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska, Warszawa 2007 r.

Obszar powiatu ostrowskiego ze względu na ochronę zdrowia oraz ze względu na ochronę roślin w 2007 r. został zakwalifikowany do klasy A.

Analizując przedstawioną powyżej charakterystykę aerosanitarną powiatu ostrowskiego, a także moc i rozmieszczenie źródeł zanieczyszczenia powietrza na terenie gminy Zaręby Kościelne oraz lesistość analizowanego obszaru stan sanitarny powietrza atmosferycznego należy określić jako bardzo dobry.

Na terenie gminy Zaręby Kościelne nie są prowadzone pomiary natężenia hałasu oraz monitoring jakości klimatu akustycznego, co uniemożliwia dokonanie rzeczywistej oceny jakości środowiska gminy w tym zakresie.

Za jakość klimatu akustycznego w gminie odpowiedzialny jest głównie hałas komunikacyjny. Uciążliwość akustyczną stwarzają głównie drogi ponadlokalne,

droga wojewódzka nr 694 relacji Brok – Małkinia – Ciechanowiec, prowadząca znaczny ruch pojazdów, z dużym udziałem transportu ciężkiego (przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu mogą sięgać rzędu: 13 – 14 dB w dzień oraz 20 – 21 dB w nocy).

Źródło hałasu na terenie gminy stanowią także drobne zakłady usługowo – produkcyjne, obiekty użyteczności publicznej oraz sezonowo maszyny rolnicze pracujące na polach. Lokalnie wpływ na klimat akustyczny ma linia kolejowa relacji (powodująca emisję hałasu o chwilowych przekroczeniach dopuszczalnych poziomów – powyżej 12 dB (A)).

Na terenie gminy Zaręby Kościelne nie posiadają lokalizacji stacje bazowe telefonii komórkowej.

W chwili obecnej najistotniejszym czynnikiem powodującym degradację powierzchni ziemi, w tym gleb na terenie gminy Zaręby Kościelne jest działalność człowieka, a w szczególności nieprawidłowe użytkowanie rolnicze oraz nieprawidłowe zabiegi melioracyjne. Rolnictwo, gospodarka komunalna i komunikacja stanowią także źródło chemicznego skażenia gleb. Wszelkie zmiany we właściwościach chemicznych gleby ujawniają się w szczególności w nadmiernym ich zakwaszeniu oraz naruszeniu równowagi jonowej. Skażenie gleb uwidacznia się także zmianami w składzie gatunkowym roślin rosnących na danym gruncie. Negatywny wpływ na jakość gleb w gminie ma także nielegalne składowanie odpadów w miejscach do tego celu nieprzeznaczonych, bezpośrednio na powierzchni ziemi.

Badaniem właściwości agrochemiczne gleb na terenie województwa mazowieckiego zajmuje się Stacja Chemiczno – Rolnicza w Warszawie – Wesołej. Badanie te prowadzone są jednak wyłącznie na poziomie powiatu. Na ich podstawie właściwości agrochemiczne gleb na terenie powiatu ostrowskiego scharakteryzować można w sposób następujący¹⁴:

- 1) *odczyn* – 61 – 80 % gleb bardzo kwaśnych i kwaśnych,

¹⁴ *Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2006 roku. Raport Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska, Warszawa 2007 r.*

- 2) *potrzeby wapnowania* – 41 – 60 % gleb o potrzebach wapnowania koniecznych i potrzebnych,
- 3) *zasobność w fosfor* – 21 – 40 % gleb o bardzo niskiej i niskiej zawartości fosforu,
- 4) *zasobność w potas* – 41 – 60 % gleb o bardzo niskiej i niskiej zawartości potasu,
- 5) *zasobność w magnez* – do 20 % gleb o bardzo niskiej i niskiej zawartości magnezu.

Rozdział 5.5. Wnioski z diagnozy stanu

Na podstawie przedstawionych powyżej informacji oraz zapisów *Plan rozwoju lokalnego Gminy Zaręby Kościelne na lata 2005 – 2013* sporządzono analizę SWOT, dzięki której określono katalog silnych stron gminy oraz zidentyfikowano szans i zagrożenia (w aspekcie ochrony i kształtowania środowiska). Powyższą analizę prezentuje tabela nr 7.

Tabela nr 7. Analiza SWOT

Uwarunkowania wewnętrzne	
Mocne strony	Słabe strony
– duży potencjał przyrodniczy – dobry stan środowiska naturalnego – bogata sieć rzek o unikatowych walorach przyrodniczych – Nadbużański Park Krajobrazowy oraz obszary NATURA 2000 – niski poziom chemizacji środowiska naturalnego – tradycyjna gospodarka rolna, stanowiąca niskie obciążenie dla środowiska – brak przemysłu degradującego środowisko – korzystny bilans wodny – wdrożony system selektywnej zbiórki odpadów komunalnych – wysoki stopień zwodociągowania gminy	– niska jakość wód powierzchniowych – mała powierzchnia lasów i ich niskie zróżnicowanie gatunkowe – droga wojewódzka przecinająca ciągi ekologiczne – niska świadomość ekologiczna mieszkańców – zanieczyszczenie pierwszego poziomu wodonośnego – niekontrolowana emisja zanieczyszczeń z obiektów hodowlanych – brak komunalnej oczyszczalni ścieków i systemu kanalizacji ścieków – napływ zanieczyszczeń atmosferycznych z terenów zewnętrznych – zły stan techniczny dróg na terenie gminy

Uwarunkowania wewnętrzne	
Mocne strony	Słabe strony
- niski stopień degradacji powierzchni ziemi - wysoka jakość aerosanitarna powietrza	- niski poziom wykorzystania alternatywnych źródeł energii brak pełnej inwentaryzacji i waloryzacji stanu przyrody gminy - ograniczony monitoring stanu środowiska na terenie gminy (funkcjonujący obejmuje wyłącznie jakości wód rzeki Brok) - brak wystarczających środków finansowych na realizację przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska i ochrony przyrody - występowanie dzikich wysypisk - składowanie jako dominujący sposób unieszkodliwiania odpadów - brak systemu zbierania odpadów niebezpiecznych występujących w strumieniu odpadów komunalnych
Uwarunkowania zewnętrzne	
Szanse	Zagrożenia
- przepisy z zakresu ochrony środowiska i ochrony przyrody wprowadzające konieczność sporządzania ocen oddziaływania przedsięwzięć na środowisko oraz prowadzenia monitoringu środowiska - nowe, korzystne zasady oraz źródła finansowania przedsięwzięć i działań proekologicznych - doskonalenie krajowego systemu formalnej edukacji ekologicznej - rozwój systemu wspierania inicjatyw podmiotów gospodarczych zmierzających do uzyskania dofinansowania przedsięwzięć proekologicznych - wzrost popytu na zdrową żywność, agroturystykę i turystykę przyrodniczą - system programów rolno – środowiskowych	- niestabilność przepisów prawnych - silna konkurencja o uzyskanie dodatkowych środków finansowych - niska wiedza na temat programów rolno – środowiskowych - niska wiedza na temat zasad ochrony środowiska w rolnictwie i działalności gospodarczej

W tabeli nr 8 przedstawiono listę najpilniejszych problemów ekologicznych, ich przyczyny oraz proponowane sposoby rozwiązania.

Tabela nr 8. Przyczyny i sposoby rozwiązywania problemów środowiskowych na terenie gminy Zaręby Kościelne

Problem ekologiczny	Główne przyczyny występowania problemu	Ogólne metody w zakresie przeciwdziałania problemowi
Ochrona wód powierzchniowych	- zanieczyszczenia pochodzące spoza gminy - brak skanalizowania gminy	- współpraca na rzecz zmniejszenia zanieczyszczeń spoza terenu gminy - budowa komunalnej oczyszczalni ścieków oraz skanalizowanie gminy - budowa przydomowych oczyszczalni ścieków
Ochrona wód podziemnych	- nieszczelne bezodpływowe zbiorniki asenizacyjne - dzikie wysypiska	- kontrola szczelności bezodpływowych zbiorników ścieków - budowa przydomowych oczyszczalni ścieków - budowa komunalnej oczyszczalni ścieków oraz skanalizowanie gminy - likwidacja dzikich wysypisk odpadów
Ochrona powietrza atmosferycznego	- napływy zanieczyszczeń spoza terenu gminy - przestarzały systemów ogrzewania	- modernizacja systemów ogrzewania - wprowadzanie alternatywnych źródeł energii
Gospodarka odpadami	- niski stopień selektywnej zbiórki odpadów komunalnych - niski poziom odzysku surowców wtórnych	- wprowadzenie kompleksowej gospodarki odpadami na terenie całej gminy, uwzględniającej selektywną zbiórkę oraz odzysk surowców wtórnych - edukacja ekologiczna społeczności

Źródło: opracowanie własne

Rozdział 6. Cele polityki ekologicznej dla Gminy Zaręby Kościelne

Mianem *celu* określić należy stan pozytywny, który chcemy osiągnąć w planowanym okresie dla rozwiązania określonego problemu. Można tworzyć dowolnie, w sensie ilości poziomów, rozbudowaną *hierarchię celów*, która jest graficznym przedstawieniem założonych relacji pomiędzy poszczególnymi celami i ich poszczególnymi poziomami zachowujących relacje logiczne, tj. cel niższego rzędu jest środkiem do osiągnięcia celu wyższego rzędu. Dla potrzeb budowy *Programu ochrony środowiska* przyjmuje się na ogół III – szczeblową hierarchię celów:

- cel nadrzędny (strategiczny),
 - cele bezpośrednie (operacyjne),
- jako cele główne programu, oraz
- cele szczegółowe.

Cel nadrzędny (strategiczny) to najbardziej ogólny, podstawowa idea przyszłego rozwoju i dotyczy przyszłości. W tym ujęciu poprawnie zdefiniowany cel nadrzędny stanowi punkt odniesienia dla wyznaczania celów niższego rzędu. Cel nadrzędny odpowiada na pytania: *dlaczego działamy ? do czego dążymy ? jaki cel mamy szansę w pewnym (na ogół dużym) stopniu osiągnąć, jeśli podejmiemy działania strategiczne ?* Cel nadrzędny to najwyższy poziom celów, który musi być rozpisany na cele bezpośrednie, czyli konkretne efekty, które chcemy osiągnąć za 10 – 15 lat.

Cel bezpośredni (operacyjny) w odróżnieniu do celu nadrzędnego to taki cel główny, który mamy osiągnąć w całości i za osiągnięcie którego ponosimy w pełni odpowiedzialność. Odpowiada na pytanie: *gdzie chcemy dojść ?*

Najważniejszym etapem określenia kierunku realizacji gminnej polityki ekologicznej jest określenie celów szczegółowych. O ile deklaracja celu nadrzędnego i celów bezpośrednich jest przekazem pewnych intencji w odniesieniu do przyszłości, to cele szczegółowe stanowią już konkretne „punkty docelowe”. Cele te wynikają z:

- analizy sytuacyjnej obszaru objętego programowaniem, jego mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń wynikających z uwarunkowań zewnętrznych,
- analizy problemów, z jakimi dany obszar się boryka.

Cele szczegółowe stanowią więc odzwierciedlenie konkretnych warunków zewnętrznych, jak i konkretnych wewnętrznych możliwości każdego obszaru.

Naczelną zasadą przyjętą w aktualizowanym *Programie ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* jest zasada zrównoważonego rozwoju w celu umożliwienia lepszego zagospodarowania istniejącego potencjału gminy.

Na podstawie analizy stanu środowiska na terenie gminy oraz informacji źródłach jego przekształcenia i zagrożeniach poniżej przedstawiono propozycję celów i działań programowych umożliwiających spełnienie zasady zrównoważonego rozwoju poprzez koordynację działań w sferze gospodarczej, społecznej i środowiskowej.

Cele i działania proponowane w *Programie ochrony środowiska* powinny posłużyć do tworzenia warunków dla takich zachowań lokalnej społeczności, które w pierwszej kolejności polegać będą na niepogarszaniu stanu środowiska przyrodniczego na tym terenie, a następnie na jego poprawie. Realizacja wytyczonych w *Programie* celów powinna spowodować zrównoważony rozwój gospodarczy, polepszenie warunków życia mieszkańców przy zachowaniu walorów środowiska naturalnego na terenie gminy.

Przy formułowaniu poniższych celów polityki ekologicznej gminy Zaręby Kościelne posługiwano się następującymi kryteriami:

- obiektywny wpływ na stan środowiska (im bardziej realizacja celu przyczynia się do poprawy stanu środowiska, tym cel ważniejszy),
- nieodwracalność problemu (priorytet mają cele i działania, które rozwiązują problemy pociągające za sobą poważne i nieodwracalne konsekwencje),
- efektywność działań (cel dający szybki rezultat, potrzebny do pokazania sukcesów we wdrażaniu programu),
- skuteczność ochrony środowiska (priorytetowe są te zadania, które dają duże rezultaty przy stosunkowo niskim koszcie wdrażania),
- wieloaspektowość zadań (są one warunkiem realizacji innych, istotnych celów),
- ich subiektywny wpływ na stan środowiska (zapotrzebowania mieszkańców),
- wykonalność procesu (możliwość realizacji w aspekcie czasu, liczby osób potrzebnych do realizacji, stopnia zaangażowania stron).

W procesie precyzowania zaktualizowanych celów polityki ekologicznej dla gminy Zaręby Kościelne uwzględniono zapisy *Planu rozwoju lokalnego Gminy Zaręby Kościelne na lata 2005 – 2013* oraz *Strategii rozwoju społeczno – gospodarczego Gminy Zaręby Kościelne na lata 2004 – 2015* oraz wzięto pod uwagę fakt, iż cele polityki ekologicznej gminy zapisane w *Programie ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne do 2011 r.* uległy dezaktualizacji w bardzo niewielkim stopniu. Określone cele obejmują horyzont czasowy 2008 – 2015, a ich struktura prezentuje się w sposób następujący:

I poziom:	cel nadrzędny (strategiczny)
II poziom:	cele operacyjne (bezpośrednie)
III poziom:	cele szczegółowe

CEL STRATEGICZNY:

Zaręby Kościelne – nowoczesną gminą zaradnych mieszkańców, przyjaznych turystom i środowisku naturalnemu

CELE OPERACYJNE (BEZPOŚREDNIE):

- 1) *Rozbudowa infrastruktury technicznej.*
- 2) *Ochrona środowiska naturalnego przed zanieczyszczeniem.*
- 3) *Ochrona zasobów przyrodniczych i krajobrazowych.*
- 4) *Powszechna edukacja ekologiczna.*

CEL OPERACYJNY I – cele szczegółowe:

- 1) budowa komunalnej oczyszczalni ścieków i systemu zbiorczej kanalizacyjnej,
- 2) modernizacja lokalnych systemów grzewczych,
- 3) modernizacja dróg gminnych,

CEL OPERACYJNY II – cele szczegółowe:

- 1) likwidacja dzikich wysypisk śmieci,
- 2) rozszerzanie systemu selekcji zbiórki odpadów komunalnych,
- 3) intensyfikacja kontroli szamb, szczególnie na terenach letniskowych,

- 4) budowa przydomowych oczyszczalni ścieków.

CEL OPERACYJNY III – cele szczegółowe:

- 1) bieżąca ochrona obszarów i obiektów prawnie chronionych,
- 2) bieżąca konserwacja pomników przyrody,
- 3) zalesianie terenów nieprzydatnych rolniczo z równoczesnym prowadzeniem działań sprzyjających różnicowaniu struktury gatunkowej terenów leśnych.

CEL OPERACYJNY IV – cele szczegółowe:

- 1) edukacja kadry samorządowej „dla środowiska”,
- 2) edukacja lokalnej społeczności w zakresie racjonalnego korzystania ze środowiska,
- 3) edukacja lokalnej społeczności w zakresie zasad dobrej praktyki rolniczej (KDPR) oraz korzyści z wdrażanie programów rolno – środowiskowych,

Rozdział 6.1. Lista priorytetowych przedsięwzięć

W tabeli nr 9 zaprezentowano priorytetowe przedsięwzięcia w zakresie ochrony środowiska przewidziane do realizacji w latach 2008 – 2015. Realizacja poniższych przedsięwzięć w znacznym stopniu uwarunkowana będzie skutecznością pozyskania zewnętrznych środków finansowych.

Tabela nr 9. Priorytetowe przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska przewidziane do realizacji na terenie gminy

Zaręby Kościelne na lata 2008 – 2015

Lp.	Nazwa projektu/ zadania	Realizacja w latach	Oczekiwane rezultaty	Instytucje i podmioty uczestniczące we wdrażaniu	Nakłady do poniesienia [zł] całkowite/ własne gminy
1.	Wykonanie dokumentacji na budowę przydomowych oczyszczalni ścieków	2008	- Poprawa stanu sanitarnego środowiska przyrodniczego gminy - Uporządkowanie terenu gminy - Podniesienie standardu życia mieszkańców - Zwiększenie potencjału inwestycyjnego obszaru gminy - Zwiększenie atrakcyjności terenu gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji	Gmina Gmina	60.000 60.000
2.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	2008		Fundusz UE, Urząd Marszałkowski Gmina	140.000 40.000
3.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	2009		Fundusz UE, Urząd Marszałkowski Gmina	750.000 250.000
4.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	2010		Urząd Marszałkowski Gmina	750.000 250.000
5.	Wykonanie dokumentacji na budowę kanalizacji sanitarnej	2010		Gmina Gmina	60.000 60.000
6.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	2011		Fundusz UE, Urząd Marszałkowski Gmina	900.000 300.000
7.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	2012		Fundusz UE, Urząd Marszałkowski Gmina	900.000 300.000

Lp.	Nazwa projektu/ zadania	Realizacja w latach	Oczekiwane rezultaty	Instytucje i podmioty uczestniczące we wdrażaniu	Nakłady do poniesienia [zł] całkowite/ własne gminy
8.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej w m. Zaręby Kościelne	2012	- Poprawa stanu sanitarnego środowiska przyrodniczego gminy - Uporządkowanie terenu gminy - Podniesienie standardu życia	<u>Fundusz UE, Urząd Marszałkowski</u> Gmina	<u>600.000</u> 200.000
9.	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	2013	mieszkańców - Zwiększenie potencjału inwestycyjnego obszaru gminy	<u>Fundusz UE, Urząd Marszałkowski</u> Gmina	<u>700.000</u> 200.000
10.	Budowa sieci kanalizacyjnej w m. Zaręby Kościelne	2013	- Zwiększenie atrakcyjności terenu gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji	<u>Fundusz UE, Urząd Marszałkowski</u> Gmina	<u>1.000.000</u> 300.000

Rozdział 7. Edukacja ekologiczna

Koniecznym instrumentem realizacji *Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* jest edukacja ekologiczna mieszkańców. Bez świadomego włączenia różnych grup społecznych w realizację *Programu* nawet najlepsze działania na rzecz ochrony środowiska mogą się wydać nieskuteczne.

Działania podejmowane w tej sferze muszą być dostosowane do stanu świadomości mieszkańców i ich gotowości do przyjęcia nowych treści. Każda społeczność lokalna powinna mieć swoje tempo dochodzenia do założeń Agendy 21¹⁵. Nie chodzi o to, aby od razu myśleć o problemach globalnych i załamać się pod ich ciężarem. Zalecane są powolne, ale głębokie zmiany w naszej świadomości i postawach, to przyjęcie odpowiedzialności za stan najbliższego środowiska i codzienne systematyczne zachowania w domu. Grupy odbiorców, do których należy skierować treści edukacyjne to przede wszystkim:

- dzieci i młodzież (w tej grupie najłatwiej wykształcić trwałe zachowania),
- nauczyciele,
- animatorzy kulturalno – społeczni,
- rolnicy i ich rodziny,
- członkowie rad sołeckich,
- członkowie Rady Gminy i administracji samorządowej,
- mieszkańcy zagrożeni negatywnymi wpływami urbanizacji i przemysłu,
- pracodawcy.

Podstawowymi celami edukacji ekologicznej powinno być:

- przybliżenie mieszkańcom problematyki ochrony środowiska, związanej bezpośrednio z gminą i jej otoczeniem,

¹⁵ „...Wiele osób nie rozumie ścisłych zależności pomiędzy działalnością człowieka a środowiskiem, ponieważ ich wiedza jest niedokładna lub niewystarczająca. Należy zwiększyć wrażliwość ludzi i ich zaangażowanie w procesie poszukiwania rozwiązań dotyczących problemów środowiska i rozwoju. Edukacja może ukształtować świadomość, jeśli chodzi o kwestie środowiska i etykę, wartości i postawy, umiejętności i zachowania potrzebne do zrównoważonego rozwoju” Dokument Programowy Konferencji „Środowisko i Rozwój” w Rio de Janeiro 1992 r.

- trwałe zmiany w świadomości społecznej, prowadzące do zachowań nie szkodzących środowisku,
- zbudowanie poczucia odpowiedzialności za stan najbliższego środowiska,
- zachęcenie do podejmowania określonych działań na rzecz ochrony środowiska i przyrody w gminie,
- budowanie wspólnej płaszczyzny działań samorządu i mieszkańców, ich integracja przy rozwiązaniu problemów ochrony środowiska.

Realizacja edukacji ekologicznej musi odpowiadać trzem założeniom:

- edukacja ekologiczna promuje zachowania przyjazne środowisku,
- jest ona powiązana z *Programem ochrony środowiska*, a w szczególności z zadaniami inwestycyjnymi w zakresie ochrony środowiska, przyrody i zdrowia mieszkańców,
- uświadamia znaczenie i konieczność jednostkowych działań każdego mieszkańca na rzecz wspólnego dobra.

Działania edukacyjne wymagają odpowiedniego zorganizowania i ciągłości. Nie mogą być podejmowane incydentalnie i przypadkowo, bo nie spełnią dobrze swojej funkcji.

Na terenie gminy realizację zadań edukacyjnych powinno się powierzyć albo grupie osób chcących aktywnie działać na rzecz ochrony środowiska i przyrody albo instytucji statutowo pełniącej rolę edukacyjną. Z pewnością potrzebna jest osoba, która umiejętnie zainspiruje i skoordynuje działania podejmowane w tym zakresie, utrzymując jednocześnie dobry kontakt z lokalnym samorządem. Odpowiednio prowadzona edukacja ekologiczna powinna być:

- dobrze zaplanowana, przygotowana i zgodna z przyjętym dla gminy programem edukacji ekologicznej,
- długotrwała i systematyczna,
- odpowiadająca aktualnym potrzebom gminy w zakresie realizacji przedsięwzięć dla ochrony środowiska i przyrody,

- zwracająca uwagę mieszkańców na problemy środowiskowe najbliższego otoczenia,
- skierowana do konkretnych grup odbiorców,
- ciekawa, autentyczna i niekonwencjonalna.

Skuteczna edukacja ekologiczna to wypadkowa wyżej wymienionych kryteriów. To czy spowoduje ona trwałe zmiany w świadomości społecznej okaże się po zmianie zachowań na bardziej proekologiczne. Może to dotyczyć m.in.:

- zmiany sposobu postępowania mieszkańców z odpadami,
- stosunku do ochrony przyrody,
- samorzutnego podejmowania inicjatyw ekologicznych.

Rozdział 8. Zarządzanie realizacją Programu

Zarządzanie środowiskiem odbywa się na kilku szczeblach. W odniesieniu do terenu gminy zarządzanie środowiskiem jest realizowane przez samorząd gminny, powiatowy i administrację wojewódzką. Zadania z zakresu ochrony środowiska wykonują ponadto organy administracji niespolonej m.in. regionalne zarządy gospodarki wodnej, nadleśnictwa. Dużą rolę w realizacji zadań na rzecz ochrony środowiska pełnią instytucje niepaństwowe: jednostki badawczo – rozwojowe, agencje, fundacje, organizacje gospodarcze i społeczne organizacje ekologiczne.

Zarządzanie środowiskiem przez podmioty gospodarcze korzystające ze środowiska odbywa się m. in. poprzez:

- dotrzymanie wymagań wynikających z przepisów prawa,
- modernizację technologii w celu ograniczenia lub wyeliminowania uciążliwości dla środowiska,
- instalowanie urządzeń służących ochronie środowiska,
- stałą kontrolę emisji zanieczyszczeń (monitoring).

Szczególną rolę w zarządzaniu środowiskiem pełnią programy ochrony środowiska, które również podlegają procesom zarządzania.

System zarządzania realizacją programów ochrony środowiska jest bardzo ważnym, lecz często niedocenianym elementem realizacji założeń Agendy 21, który decyduje czy w miarę upływu czasu dynamika procesu realizacji programu będzie rosła czy słabnąć. System zarządzania realizacją programów ochrony środowiska to przede wszystkim:

- tworzenie i doskonalenie instrumentów realizacji programu,
- monitorowanie, czyli obserwacja realizacji celów i zadań programu oraz zmian w warunkach realizacji,
- aktualizacja programu.

Do grupy instrumentów (narzędzi) realizacji Programu zaliczyć należy instrumenty: *prawno – administracyjne, ekonomiczne i rynkowe, finansowe, z zakresu organizacji, zarządzania i marketingu oraz informacyjno – edukacyjne* (oddziaływania społecznego).

Polska należy do krajów o stosunkowo dobrze rozwiniętym systemie instrumentów realizacji ekorozwoju. Silną stroną tego systemu są instrumenty: *prawno – administracyjne, ekonomiczne i finansowe*. Słabą stroną są instrumenty: *rynkowe, z zakresu organizacji, zarządzania i marketingu oraz informacyjno – edukacyjno*.

Narzędziami regulacji bezpośredniej są instrumenty *prawno – administracyjne*, które poprzez akty prawne wprowadzają:

- 1) *normy o charakterze ogólnym* – zalicza się do nich przepisy dotyczące użytkowania i ochrony środowiska, w tym odnoszące się do:
 - systemu zarządzania środowiskiem,
 - systemu monitoringu ekologicznego,
 - sprawozdawczości z zakresu ochrony środowiska;
- 2) *normy szczegółowe* – dotyczące ochrony poszczególnych komponentów środowiska: kopaliny, powierzchni ziemi, powietrza atmosferycznego, wód, lasów, roślin i zwierząt, krajobrazu i przestrzeni, a wśród nich:
 - normy jakości środowiska (normy imisji), charakteryzujące pożądany stan środowiska, np. maksymalne stężenie SO₂ w powietrzu atmosferycznym,

- normy emisji, określające maksymalne dozwolone do wprowadzenia do środowiska ilości zanieczyszczeń, np. maksymalna ilość ładunku BZT₅ w ściekach,
- normy techniczno – technologiczne, określające parametry procesu produkcji w celu zmniejszenia jego uciążliwości dla środowiska,
- normy produktowe, określające parametry produktów zanieczyszczających środowisko.

Do instrumentów prawnych należą także:

- decyzje reglamentacyjne – pozwolenia: zintegrowane, na wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza, emitowanie hałasu do środowiska, emitowanie pól elektromagnetycznych, wytwarzanie odpadów, wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, pobór wód
- zezwolenia na gospodarowanie odpadami,
- pozwolenia wodnoprawne na szczególne korzystanie z wód, wykonywanie urządzeń wodnych, wykonywanie innych czynności i robót, budowli, które mają znaczenie w gospodarowaniu wodami lub w korzystaniu z wód,
- koncesje wydane na podstawie ustawy – Prawo geologiczne i górnicze,
- uzgadnianie w zakresie przestrzegania standardów ekologicznych decyzji o warunkach zabudowy oraz o pozwoleniu na budowę, decyzji o pozwoleniu na zmianę sposobu użytkowania obiektu budowlanego lub jego części przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko,
- decyzje naprawcze dotyczące zakresu i sposobu usunięcia przez podmiot korzystający ze środowiska przyczyn negatywnego oddziaływania na środowisko i przywrócenia środowiska do stanu właściwego oraz zobowiązujące do usunięcia uchybień,
- decyzje zezwalające na usuwanie drzew i krzewów,
- decyzje wstrzymujące oddanie do użytku instalacji lub obiektu, a także wstrzymujące użytkowanie instalacji lub obiektu

Do instrumentów ekonomiczno – rynkowych zaliczyć należy:

1) *opłaty:*

- za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian (za zanieczyszczanie powietrza atmosferycznego, za składowanie odpadów, za usuwanie drzew i krzewów),
- za szczególne korzystanie z wód i urządzeń wodnych (za pobór wód powierzchniowych i podziemnych, za odprowadzanie ścieków do wód powierzchniowych i do gleby, za korzystanie z wód i urządzeń wodnych do celów żeglugi i spławu),
- eksploatacyjne za wydobywanie kopalin (od podmiotu gospodarczego wydobywającego kopalinę),
- z tytułu przeznaczenia gruntów na cele nierolnicze i nieleśne (od jednostek organizacyjnych lub osób fizycznych, które uzyskały zezwolenie na wyłączenie gruntów z produkcji),
- za świadczone usługi komunalne (dostawę wody, odprowadzanie ścieków, wywóz odpadów),
- miejscowe (klimatyczne),

2) *subwencje:*

- dotacje (w tym z funduszy ekologicznych, budżetu państwa, budżetów gmin itp.),
- dotacje „ukryte”: pożyczki i kredyty preferencyjne (funduszy ekologicznych i banków),
- ulgi podatkowe (np. zmniejszenie podatku dochodowego o kwoty darowizn na cele ochrony środowiska, zwolnienia z podatku VAT gospodarki ściekami, wywozu i zagospodarowania śmieci itp.),
- subwencje właściwe, tzn. stałe – w określonym czasie wspomaganie finansowe określonej działalności na i rzecz ekorozwoju (np. subwencjonowanie czasopism o profilu ekologicznym);

3) bodźce finansowe dla egzekucji prawa, czyli tzw. *kary ekologiczne* za:

- przekroczenie warunków odprowadzania ścieków,
- pobór wody w ilości większej niż ustalona w pozwoleniu wodnoprawnym,

- naruszenie wymogów środowiska w zakresie ochrony powietrza,
- składowanie odpadów w niewyznaczonych na ten cel miejscach lub niezgodnie z wymogami określonymi w decyzji właściwego organu,
- naruszenie wymogów środowiska w zakresie ochrony przed hałasem,
- usuwanie drzew i krzewów.

Do instrumentów ekonomiczno – rynkowych, który znaczenie ciągle rośnie, można zaliczyć:

- *systemy depozytowe*, czyli opłaty, które musi ponieść nabywca produktu potencjalnie uciążliwego dla środowiska. Są one zwracane pod warunkiem odstawienia wyeksploatowanego produktu lub jego pozostałości do miejsca utylizacji lub miejsca zakupu,
- *zastawy ekologiczne* stosowane w stosunku do inwestorów podejmujących budowę zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska; pozwolenie na funkcjonowanie takiego zakładu wydaje się na ściśle określony czas, np. 15 lat. Po upływie tego terminu zakład jest likwidowany, a teren rekultywowany. Zastaw, złożony na specjalnym, oprocentowanym koncie, powinien pokryć koszty likwidacji zakładu i rekultywacji terenu,
- *ubezpieczenia ekologiczne*, obejmujące ubezpieczenia od ryzyka ekologicznego, głównie od skutków awaryjnego zanieczyszczenia środowiska oraz systemy rekompensat za szkody zdrowotne spowodowane zanieczyszczeniami środowiska,
- *rynek uprawnień do handlu emisjami*.

System instrumentów finansowych kojarzony jest w Polsce z systemem finansowania ochrony środowiska, który jest zbiorem instytucji oraz zasad i przepisów określających sposoby i tryb gromadzenia i przeznaczania zasobów pieniężnych wydatkowanych na przedsięwzięcia proekologiczne. Szczegółowe informacje na temat powyższe systemu zaprezentowano w rozdziale 9 niniejszego dokumentu.

Rola instrumentów z zakresu organizacji, zarządzania i marketingu jest istotna, lecz niestety nadal niedoceniana w gminach, powiatach i regionach. Dotyczy to zwłaszcza promocji. Nie ułatwia ona wszystkiego, ale bez niej wiele działań lub zadań związanych z realizacją programu ekorozwoju przynosi znacznie mniejsze efekty. Promocja jest antyproduktywna, jeśli u jej podstawy nie leży strategia zrównoważonego rozwoju, ale też na odwrót – strategia, której nie towarzyszy promocja, jest zdana na własne siły, ponieważ jest w pewnym sensie „niema”.

Grupę instrumentów oddziaływania społecznego tworzą te wszystkie instrumenty, które z jednej strony kształtują świadomość proekologiczną („ekorozwojową”) jednostek i grup społecznych (np. edukacja), a z drugiej – są przejawem tej świadomości (instrumentu umożliwiającego korzystanie z prawa do informacji o środowisku). Wszystkie razem wzięte powinny służyć społeczeństwu w realizacji programu ekorozwoju. Wśród podstawowych instrumentów tej grupy należy przede wszystkim wymienić:

- edukację i propagandę ekologiczną
- negocjacje, umowy i porozumienia
- formy nacisku bezpośredniego i pośrednie inicjatywy społeczne
- instrumenty lobbystyczne
- narzędzia usługowe
- instrumenty działań komplementarnych

Podstawowe znaczenia dla realizacji Programu ma prawo i dostęp do informacji, ponieważ decyduje w dużym stopniu o kształtowaniu się świadomości prośrodowiskowej. Gwarancje te zostały zapisane w konstytucji RP i są uregulowane w wielu przepisach z zakresu ochrony środowiska.

Należy również pamiętać, że kluczową rolę w realizacji polityki ekologicznej, zarówno kraju, jak i gminy, pełni edukacja dla ekorozwoju i propaganda ekologiczna. Edukacja decyduje o stanie świadomości społecznej i gotowości jednostek i grup społecznych do czynnego uczestnictwa w realizacji programu ekorozwoju.

Przez propagandę ekologiczną rozumie się na ogół aktualną informację, której celem jest upowszechnienie ważnych poczynań lub zachowań bezpośrednich użytkowników środowiska oraz różnych przedsięwzięć o charakterze ekorozwojowym (proekologicznym, proochronnym). Socjotechnika propagandy nakazuje, aby informacja przekazywana w jej ramach była krótka, zrozumiała, wielokrotnie powtarzana, poparta praktyczną prezentacją do świadomości społecznej.

Pozostałe instrumenty oddziaływania społecznego najkrócej można scharakteryzować w sposób następujący:

- *narzędzia nacisku bezpośredniego* (tzw. akcje bezpośrednie) to różnego typu petycje, zbieranie podpisów lub bardziej radykalne formy nacisku – manifestacje, pikietowanie. Dzięki nim organizacje pozarządowe lub grupy obywateli zwracają uwagę na poważne zagrożenia środowiskowe, brak dostępu do informacji o środowisku, niezrównoważony rozwój określonego sektora gospodarki itp. Czym innym jest *bezpośrednia inicjatywa społeczna*, która jest z reguły krótkoterminowym działaniem polegającym na włączeniu się mieszkańców do rozwiązywania określonego problemu lokalnego lub ponadlokalnego,
- *narzędzia lobbystyczne* to grupy nacisku, oddolne inicjowanie konsultacji społecznych, działalności „okrągłego stołu”, forum, tworzenie programów i inicjatyw alternatywnych itp.,
- *narzędzia usługowe* to przede wszystkim uruchamianie gorących linii, „zielonych” telefonów, prowadzenie centrów informacyjnych lub bezpłatnych porad prawnych dla obywateli itp. Są one stosowane głównie przez organizacje pozarządowe w celu wypromowania partycypacji społecznej lub w celu wzmocnienia efektywności tych działań,
- *instrumenty działań komplementarnych* to na ogół działania organizacji pozarządowych o charakterze uzupełniającym do istniejących procedur lub powtarzające te procedury w sposób niezależny od oficjalnych organów, np. własne narady publiczne, publikowanie własnych raportów, przeprowadzanie własnych ocen oddziaływania na środowisko, tworzenia alternatywnych budżetów itp.

Rozdział 9. Aspekty finansowe realizacji Programu

Na tle standardów krajów Unii Europejskiej system finansowania działań z zakresu ochrony i zarządzania środowiskiem w Polsce należy generalnie ocenić pozytywnie. Ma on cechy systemu zintegrowanego o ukształtowanych podstawach prawnych, ekonomicznych i organizacyjnych. Stanowi on podstawowy instrument realizacji polityki ekologicznej państwa oraz regionalnych i lokalnych programów ochrony środowiska.

System ten charakteryzują następujące cechy:

- trwale, prawnie zagwarantowane źródła środków pieniężnych na finansowanie ochrony środowiska, głównie opłaty i kary o stawkach indeksowanych z tytułu inflacji,
- dominujący (około 90%) udział środków pozabudżetowych,
- stały wzrost efektywności wykorzystania środków finansowych w wyniku coraz szerszego wykorzystywania mechanizmów rynkowych,
- konsekwentne podporządkowanie systemu finansowania priorytetom polityki ekologicznej na poziomie państwa, regionu i gminy,
- rosnący wpływ organizacji pozarządowych (samorządowych, pozarządowych organizacji ekologicznych) na mechanizmy i kierunki wykorzystania publicznych środków na ochrony środowiska,
- ścisłe powiązania pomiędzy systemem zarządzania ochroną środowiska (ministerstwo, urząd wojewody, państwowa inspekcja ochrony środowiska i władze samorządowe) a podstawowymi elementami systemu finansowania,
- istotne związki merytoryczne, informacyjne oraz rosnąca koordynacja poszczególnych segmentów systemu finansowania, przejawiająca się m.in. we współdziałaniu w kształtowaniu i doskonaleniu zasad i kryteriów finansowania, wspólnym finansowaniu strategicznych projektów ekologicznych, podejmowaniu wspólnych inwestycji lub związków kapitałowych, np. między funduszami ekologicznymi a bankami.

Integrowaniu systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce sprzyjają przede wszystkim następujące czynniki:

- ujawniona ogromna skala potrzeb w zakresie finansowania przedsięwzięć ekologicznych, wynikająca z wieloletnich opóźnień i zaniedbań w ochronie i kształtowaniu środowiska,
- rosnąca świadomość ekologiczna, a zwłaszcza zagrożeń dla zdrowia, przyrody i dóbr materialnych, wynikających ze stanu środowiska,
- coraz większa zgodność instytucji rządowych, pozarządowych oraz sektora gospodarczego w sprawie istotnego zwiększenia środków finansowych dla uzyskania radykalnej poprawy stanu środowiska w Polsce.

Wybór i stosowanie określonej formy finansowania ochrony środowiska, zależy w praktyce od trzech najważniejszych czynników:

- rodzaju przedsięwzięcia (działalność inwestycyjna, edukacja itp.),
- statusu wnioskodawcy w przypadku pozyskiwania środków ze źródeł zewnętrznych (samorząd, przedsiębiorstwo, organizacje pozarządowe, osoby fizyczne itp.),
- rodzaju instytucji finansującej (bank, budżet, fundacje itp.).

Polski system finansowania ochrony środowiska przewiduje wykorzystanie następujących form finansowania:

- pożyczki i kredyty,
- dotacje (tzw. granty) i subwencje właściwe,
- środki własne,
- obligacje, w tym obligacje komunalne,
- leasing finansowy i operacyjny,
- zapisy i darowizny.

Do podstawowych źródeł finansowania zadań zapisanych w programach ochrony środowiska zaliczyć należy:

- fundusze celowe (tzw. ekologiczne),

- środki własne podmiotów gospodarczych,
- środki budżetów samorządów terytorialnych,
- środki własne ludności i środki społeczne,
- środki budżetu państwa,
- środki sektora bankowego,
- pomoc zagraniczną (środki funduszy i programów pomocowych).

Wśród krajowych źródeł finansowania ochrony środowiska największe znaczenie mają: Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz EkoFundusz.

FUNDUSZE OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

Najważniejszą część źródeł finansowania ochrony środowiska w Polsce stanowią celowe fundusze ekologiczne funkcjonujące obecnie na czterech poziomach administracji państwowej:

- *na poziomie krajowym* – Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚ i GW),
- *na poziomie regionalnym* – Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie (WFOŚ i GW),
- *na poziomie lokalnym bez osobowości prawnej* – powiatowe (PFOŚ i GW) i gminne (GFOŚ i GW) fundusze ochrony środowiska.

Zasady funkcjonowania funduszy określa *ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska*. Szczegółowe zasady gospodarki finansowej NFOŚ i GW oraz wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej określa Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 20 grudnia 2002 r. (Dz. U. Nr 230, poz.1934). Fundusze te gromadzą wpływy z opłat uiszczanych przez podmioty gospodarcze za korzystanie ze środowiska oraz kar administracyjnych.

Opłaty ekologiczne ponoszą korzystający ze środowiska, pomimo że ich działalność w tym zakresie jest zgodna z prawem. Jest to bowiem zapłata za korzystanie ze środowiska, stanowiąca pewien ekwiwalent strat ekonomicznych i

społecznych, powstających w wyniku zanieczyszczenia środowiska i jego zmian.

Opłaty te zostały ustanowione przez:

- ustawę Prawo ochrony środowiska,
- ustawę o ochronie przyrody,
- ustawę Prawo wodne,
- ustawę o odpadach.

Kary ekologiczne są karami pieniężnymi płaconymi przez podmioty gospodarcze za przekroczenie lub naruszenie warunków korzystania ze środowiska. Zebrane środki przeznacza się na dofinansowanie (głównie w formie dotacji) proekologicznych przedsięwzięć podejmowanych przez samorządy lokalne i podmioty gospodarcze, edukację ekologiczną i monitoring. Są to obecnie najbardziej rozpowszechnione formy finansowania zadań z zakresu ochrony środowiska i gospodarki wodnej. O dofinansowanie z funduszy mogą się ubiegać:

- jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
- stowarzyszenia, fundacje i inne organizacje,
- podmioty gospodarcze realizujące przedsięwzięcia ochrony środowiska i gosp. wodnej.

W NFOŚ i GW oraz WFOŚ i GW przygotowuje się listy zadań, które mogą być przez nie dofinansowywane. Lista taka sporządzana jest corocznie (brak jest wieloletnich programów wydatkowania funduszy na realizację określonych zadań). Finansowane dziedziny to:

- ochrona powietrza,
- ochrona wód,
- ochrona powierzchni ziemi,
- ochrona przyrody,
- gospodarka wodna,
- monitoring środowiska,
- edukacja ekologiczna,
- nadzwyczajne zagrożenia środowiska.

Dochody GFOŚ i GW są przekazywane na rachunek gminy, ale fundusze te nie posiadają osobowości prawnej. W budżecie gminy mają charakter działu celowego. Zakres wydatkowania środków z GFOŚ i GW jest szeroki i obejmuje dofinansowanie różnego rodzaju przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska. Podziału środków GFOŚ i GW dokonuje Rada Gminy.

Zgodnie z art. 406 ustawy – Prawo ochrony środowiska środki finansowe Gminnego Funduszu należy przeznaczać na:

- 1) edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju,
- 2) wspomaganie realizacji zadań państwowego monitoringu środowiska,
- 3) wspomaganie innych systemów kontrolnych i pomiarowych oraz badań stanu środowiska, a także systemów pomiarowych zużycia wody i ciepła,
- 4) realizowanie zadań modernizacyjnych i inwestycyjnych, służących ochronie środowiska i gospodarce wodnej, w tym instalacji lub urządzeń ochrony przeciwpowodziowej i obiektów małej retencji wodnej,
- 5) przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, w tym urządzenie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień oraz parków,
- 6) przedsięwzięcia związane z gospodarką odpadami i ochroną powierzchni ziemi,
- 7) przedsięwzięcia związane z ochroną powietrza,
- 8) przedsięwzięcia związane z ochroną wód,
- 9) profilaktykę zdrowotną dzieci na obszarach, na których występują przekroczenia standardów jakości środowiska,
- 10) wspieranie wykorzystania lokalnych źródeł energii odnawialnej oraz pomoc przy wprowadzaniu bardziej przyjaznych dla środowiska nośników energii,
- 11) wspieranie ekologicznych form transportu,
- 12) działania z zakresu rolnictwa ekologicznego bezpośrednio oddziałujące na stan gleby, powietrza i wód, w szczególności na prowadzenie gospodarstw rolnych produkujących metodami ekologicznymi położonych na obszarach szczególnie chronionych na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody,

- 13) inne zadania ustalone przez radę gminy, służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej, wynikające z zasady zrównoważonego rozwoju, w tym na programy ochrony środowiska.

EKOFUNDUSZ

Geneza EkoFunduszu sięga roku 1991. Była to pierwsza w skali światowej inicjatywa zamiany części długu gwarantowanego przez państwo na cele ekologiczne, co stanowi obecnie bardzo istotne wsparcie finansowe dla podejmowanych w kraju wysiłków w celu poprawy stanu środowiska, silnie zdegradowanego w wyniku wieloletnich zaniedbań w poprzednim systemie politycznym i gospodarczym.

W wyniku podpisanych umów o ekokonwersji długu ze Stanami Zjednoczonymi, Francją, Szwajcarią, Szwecją, Włochami i Norwegią, Polska otrzymała na przedsięwzięcia w ochronie środowiska w latach 1992 – 2010 kwotę w wysokości 571 mln USD. Odpowiednie kwoty z tego tytułu są gwarantowane corocznie w ustawie budżetowej i regularnie wpłacane na konto EkoFunduszu z budżetu państwa, jako zobowiązanie Polski wobec krajów – donatorów. Obecnie Fundatorem EkoFunduszu jest Minister Skarbu.

Priorytetowymi dziedzinami EkoFunduszu są m.in.:

- ochrona różnorodności biologicznej,
- gospodarka odpadami i rekultywacja gleb zanieczyszczonych,
- unieszkodliwianie odpadów komunalnych i niebezpiecznych,
- ograniczenie emisji gazów powodujących zmiany klimatu ziemi,
- eliminacja niskich źródeł emisji.

Z funduszu tego udzielane jest wsparcie finansowe w formie bezzwrotnych dotacji. Wysokość dotacji dla projektów technicznych zgłaszanych do EkoFunduszu przez samorządy wynosi 10 – 60%, a przez przedsiębiorstwa 20 – 40% kosztów inwestycji. Dotacje mogą uzyskać jedynie projekty dotyczące inwestycji związanych bezpośrednio z ochroną środowiska, a w dziedzinie przyrody również projekty nieinwestycyjne. EkoFundusz promuje innowacyjne projekty wykorzystujące

najnowsze technologie w ochronie środowiska, natomiast nie dofinansowuje badań naukowych, opracowań oraz tworzenia wszelkiego rodzaju dokumentacji.

Każdego roku EkoFundusz aktualizuje zasady finansowania dążąc do jak najbardziej efektywnego rozdysponowania posiadanych środków finansowych i starając się dostosować do pojawiających się nowych trendów na rynku ochrony środowiska.

Wśród najważniejszych zagranicznych źródeł finansowania ochrony środowiska wymienić należy:

- fundusze zagranicznych instytucji finansowych (np. Bank Światowy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Europejski Bank Inwestycyjny),
- fundusz spójności i fundusze strukturalne Unii Europejskiej oraz fundusze sektorowych programów pomocowych (np. LIFE +).

Jak oceniają eksperci udział funduszy Unii Europejskiej i środków pochodzących z ekokonwersji polskiego długu zagranicznego zarządzanych przez EkoFundusz w wydatkach na ochronę środowiska będzie wynosił w najbliższych latach zaledwie kilkanaście procent. W momencie przystąpienia do Unii Europejskiej Polska zyskała dostęp do różnorodnych środków unijnych. Okres budżetowania tychże środków w UE wynosi 7 lat. Ostatni okres zakończył się w 2006 r. Obecnie w nowych ramach czasowych (lata 2007 – 2013) Polska będzie mogła korzystać z takich środków finansowych Unii Europejskiej jak:

- fundusze strukturalne (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego – EFRR, Europejski Fundusz Społeczny – EFS, Europejski Fundusz Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich – EFRROW, Europejski Fundusz Rybacki – EFR);
- Fundusz Spójności (kohezji), przeznaczony na wsparcie rozwoju transportu i na ochronę środowiska, które mają prowadzić do zmniejszenia dysproporcji ekonomicznych i społecznych między poszczególnymi państwami Unii Europejskiej.

Działania inwestycyjne w kraju w zakresie ochrony środowiska w latach 2007 – 2013 realizowane będą głównie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Na jego realizację Polska otrzyma w latach 2007 – 2013 27 mld Euro, z czego na inwestycje ochrony środowiska będzie przeznaczony ok. 5,5 mld Euro. Środki na realizację tego programu będą pochodziły z Funduszu Spójności oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

W ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko finansowane będą duże przedsięwzięcia komunalne, inwestycje proekologiczne w przedsiębiorstwach, projekty ochrony przyrody i bezpieczeństwa ekologicznego oraz edukacja ekologiczna. Wsparcie finansowe mogą otrzymać samorządy, przedsiębiorcy oraz m.in. organizacje pozarządowe, parki narodowe, Lasy Państwowe.

Działania ujęte w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Mazowieckiego 2007 – 2013 (RPO WM) realizujące cele Strategii Rozwoju Kraju 2007 – 2015, Narodowej Strategii Spójności 2007 – 2013 oraz Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego będą finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

RPO WM określa 7 priorytetów z których jeden dotyczy ochrony środowiska. W ramach tego priorytetu finansowane będą działania inwestycyjne:

- w zakresie wodociągów i kanalizacji,
- służące ochronie powietrza,
- w zakresie gospodarki odpadami,
- służące wykorzystaniu energii ze źródeł odnawialnych,
- służące ograniczeniu nadmiernego zużycia paliw,
- dotyczące rozbudowy i modernizacji infrastruktury energetycznej, sieci ciepłowniczej i umożliwiające przyłączenie OZE do sieci energetycznej,
- w zakresie tworzenia regionalnych systemów monitoringu środowiska,
- w zakresie tworzenia regionalnych systemów prognozowania, ostrzegania, reagowania i likwidacji skutków zagrożeń naturalnych i cywilizacyjnych,
- przedsiębiorców polegające na wprowadzaniu przyjaznych środowisku technologii.

Wspierane będą również działania takie jak: usprawnienie zarządzania środowiskiem w przedsiębiorstwach, projekty w zakresie zachowania i ochrony zasobów środowiska na terenach parków narodowych, obszarów Natura 2000 i leśnych kompleksów promocyjnych.

Na realizację w/w działań RPO WM w latach 2007 – 2013 przewidziano kwotę 198 mln Euro.

EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO – EFOR wspiera:

- 1) inwestycje w infrastrukturę gospodarki wodno – ściekowej:
 - budowa lub modernizacja oczyszczalni ścieków przemysłowych,
 - stosowanie najlepszych dostępnych technik (BAT) w celu ograniczenia ilości substancji niebezpiecznych odprowadzanych wraz ze ściekami,
- 2) inwestycje w zakresie ochrony powietrza:
 - modernizacja i rozbudowa systemów ciepłowniczych i wyposażenie ich w instalacje do ograniczenia emisji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych,
 - inwestycje w produkcję skojarzoną elektryczności i ciepła,
 - zamiana palenisk węglowych na rozwiązania bardziej przyjazne środowisku (gazowe, eliminacja węgla niskiej jakości),
 - stosowanie rozwiązań pozwalających na redukcję zanieczyszczeń emitowanych do powietrza z dużych zakładów energetycznego spalania paliw,
 - przedsięwzięcia na rzecz wykorzystywania alternatywnych źródeł energii, w tym m.in. energetyczne wykorzystanie biomasy i inne,
 - proekologiczne inwestycje w miejskich systemach transportowych (zastosowanie paliw o niskiej emisji zanieczyszczeń, w tym gazu),
 - wprowadzanie BAT w celu ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza,
- 3) inwestycje w zakresie gospodarki odpadami przemysłowymi i niebezpiecznymi:
 - tworzenie systemów gospodarki odpadami poprzez prowadzenie selektywnej zbiórki odpadów oraz budowę i modernizację instalacji do odzysku i recyklingu odpadów,

- budowa instalacji unieszkodliwiania odpadów,
- 4) inwestycje z wykorzystaniem BAT:
- ograniczenie zanieczyszczeń przemysłowych,
 - modernizacja procesów produkcyjnych, technologii,
 - zmniejszenie energochłonności i materiałochłonności procesów.

FUNDUSZ SPÓJNOŚCI (KOHEZJI) – FS

Z funduszu spójności możliwe jest wspieranie realizacji zadań inwestycyjnych władz publicznych w zakresie ochrony środowiska wynikających z wdrażania prawa obowiązującego w Unii Europejskiej, a w szczególności dotyczących:

- infrastruktury ochrony środowiska
- transeuropejskich sieci transportowych
- połączeń kolejowych, morskich, śródlądowych
- zrównoważonego transportu miejskiego
- inwestycji środowiskowych (projekty energooszczędne i zastosowania odnawialnych źródeł energii)

Obsługującym projekty korzystające z tego funduszu jest NFOŚ i GW. Finansowanie Programu opiera się zarówno o środki krajowe jak i zagraniczne. Zadania mogą być dofinansowywane po zgłoszeniu do Internetowego Systemu Ewidencji Kart Projektów (ISEKP) i przejściu procedury kwalifikacyjnej.

EUROPEJSKI FUNDUSZ ROLNEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH – FERROW

Z tego funduszu mogą korzystać właściciele gruntów rolnych i leśnych, w tym osoby prywatne. Fundusz wspiera działania polegające na:

- zagospodarowaniu gruntów rolnych i leśnych przy zachowaniu różnorodności biologicznej,
- zarządzaniu terenami Natura 2000,
- ochronie gleb i wód,

- łagodzeniu zmian klimatu w tym redukcji emisji gazów cieplarnianych, redukcji emisji amoniaku,
- zrównoważonym stosowaniu pestycydów.

FUNDUSZ LIFE +

To jedyny instrument finansowy Unii Europejskiej koncentrujący się wyłącznie na współfinansowaniu projektów w dziedzinie ochrony środowiska. Jego głównym celem jest wspieranie procesu wdrażania wspólnotowego prawa ochrony środowiska, realizacja polityki ochrony środowiska oraz identyfikacja i promocja nowych rozwiązań dla problemów dotyczących ochrony przyrody. LIFE + składa się z trzech komponentów, w ramach których współfinansowane są projekty w zakresie:

- wdrażania dyrektywy Ptasiej i dyrektywy Siedliskowej, w tym ochrony priorytetowych siedlisk i gatunków,
- ochrony środowiska, zapobiegania zmianom klimatycznym, innowacyjnych rozwiązań w dziedzinie ochrony zdrowia i polepszania jakości życia oraz wdrażania polityki zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych i gospodarki odpadami,
- działań informacyjnych i komunikacyjnych, kampanii na rzecz zwiększania świadomości ekologicznej w społeczeństwie, w tym kampanie na temat zapobiegania pożarom lasów oraz wymiany najlepszych doświadczeń i praktyk.

Program LIFE + zapewnia wsparcie finansowe w średniej wysokości 50% wartości projektu. Nabór wniosków ogłaszany jest raz do roku przez Komisję Europejską.

Inwestycje służące realizacji zadań w latach: 2007 – 2010, będą miały pierwszeństwo w dostępie do dotacji (z funduszy strukturalnych i funduszu spójności) przeznaczonych na ochronę środowiska. Udział finansowania ze środków Unii dla tej grupy inwestycji sięga maksymalnych pułapów dopuszczonych odpowiednimi przepisami Unii Europejskiej. Przewiduje się uzupełnianie finansowe ze środków publicznych w formie pożyczek preferencyjnych z Narodowego i Wojewódzkiego

Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Inwestorzy muszą udokumentować brak możliwości uzupełnienia dofinansowania ze środków komercyjnych. Środki międzynarodowych instytucji finansowych, przyznawane na warunkach preferencyjnych nie są już w takim wypadku dostępne dla Polski. Wymagany jest udział środków własnych (np. budżet gminy) w wysokości przynajmniej 30% nakładów inwestycyjnych. Przewiduje się, że z funduszu spójności w dziedzinie ochrony środowiska najwięcej zadań realizowanych będzie w zakresie: działań podwyższających jakość wód, uzdatniania wód do celów komunalnych, rozbudowy sieci wodociągów i kanalizacji, zwalczania zanieczyszczeń typu przemysłowego.

Spodziewany spadek wpływów funduszy ochrony środowiska oraz wyczerpywanie się zdolności władz samorządowych do zaspokojenia rosnących potrzeb finansowania infrastruktury wiąże się nieodzownie ze zmianą dotychczasowego systemu ekonomiczno – finansowego ochrony środowiska. W związku z tym polityka ekologiczna państwa zakłada znaczny udział przedsiębiorców w zakresie zarządzania środowiskiem. W ostatnim okresie udało się wprowadzić niektóre z planowanych instrumentów finansowo – ekonomicznych takie jak:

- opłaty produktowe i depozytowe,
- możliwość handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych i innych substancji wprowadzanych do powietrza,
- przeniesienie części nakładów inwestycyjnych na konsumentów poprzez stopniowe podwyższanie opłat za wodę pitną, ścieki wprowadzane do kanalizacji, energię itp.

Docelowo polityka ekologiczna państwa przewiduje zmniejszenie udziału celowych funduszy ekologicznych na rzecz bezpośredniego zwiększenia udziału finansowego środków pochodzących z budżetu państwa i budżetów lokalnych. Realizacja zadań inwestycyjnych przez samorządy gmin lub powiatu już teraz ale też i w przyszłości będzie się opierała o kredyty komercyjne (przy zachowaniu zasady nie przekraczania 15% dochodów rocznych gminy) oraz pomoc funduszy unijnych.

Rozdział 10. Sposób kontroli oraz dokumentowania realizacji Programu

Główna odpowiedzialność za realizację *Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne* spoczywa na Wójcie Gminy, który składa Radzie raporty z wykonania programu. Realizacja *Programu* jest jednak uzależniona od wykonywania zadań przez poszczególne jednostki. W związku z powyższym konieczne jest współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej stopnia wojewódzkiego oraz powiatowego. Efektywna i niezakłócona realizacja *Programu* wymaga również współdziałania w organizacji i zarządzaniu stron podejmujących działania wykonawcze. Dotyczy to przede wszystkim społeczności i przedsiębiorców.

Ponadto Wójt Gminy odpowiada za wdrożenie systemu opracowanego w *Programie ochrony środowiska* i jest zobowiązany do opracowania oraz wdrożenia systemu monitoringu.

Kontrola realizacji *Programu ochrony środowiska* wymaga oceny stopnia realizacji przyjętych w nim celów i działań, przewidzianych do wykonania w określonym terminie. Należy systematycznie oceniać też stopień rozbieżności między założeniami a realizacją *Programu* oraz analizować przyczyny tych niespójności.

Rozdział 10.1. Opiniowanie projektu Programu

Przygotowany przez organ wykonawczy, czyli w przypadku gminy – wójta projekt *Programu ochrony środowiska* przedstawiany jest następnie do zaopiniowania organowi wykonawczemu jednostki wyższego stopnia, czyli w przypadku gminy zarządowi powiatu. Dla prawidłowości procedury wystarczy jedynie samo zasięgnięcie opinii odpowiedniego organu. *Ustawa – Prawo ochrony środowiska* nie określa terminu, w jakim opinia ma być wydana, ani nie zawiera zapisu, że brak opinii w określonym czasie uważa się za brak uwag, w związku z czym należy tu stosować przepisy ogólne. *Ustawy o samorządzie gminnym i powiatowym* stanowią mianowicie, że jeżeli prawo uzależnia ważność rozstrzygnięcia organu danej jednostki samorządu od zatwierdzenia, uzgodnienia lub zaopiniowania przez inny organ, zajęcie stanowiska

przez ten organ powinno nastąpić nie później niż w terminie 14 dni od dnia doręczenia tego rozstrzygnięcia lub jego projektu (termin jednego miesiąca przewidziany jest wtedy, gdy stanowisko ma zająć organ stanowiący, czyli rada – nie dotyczy to jednak programów ochrony środowiska, które są opiniowane przez organ wykonawczy). Jeżeli odpowiedni organ nie zajmie stanowiska (nie wyrazi opinii) w przewidzianym terminie, rozstrzygnięcie uważa się za przyjęte w proponowanym brzmieniu. Oznacza to, że milczenie uważa się za brak zastrzeżeń (art. 89 ustawy o samorządzie gminnym). *Opinia na temat treści programu ochrony środowiska, wyrażona przez organ wykonawczy jednostki wyższego stopnia nie jest jednak wiążąca dla jednostki uchwalającej program* – przedstawiony do zaopiniowania projekt może zostać uchwalony w niezmienionym kształcie mimo opinii negatywnej.

Rozdział 10.2. Sprawozdanie z realizacji Programu

Wójt gminy ma obowiązek sporządzać co 2 lata raport z realizacji *Programu ochrony środowiska*, który powinien obejmować:

- ocenę stopnia realizacji określonych w *Programie* celów i kierunków działań,
- sprawozdanie z wykonanych zadań pozainwestycyjnych i inwestycyjnych,
- zgodność wykonanych zadań z harmonogramem prac,
- sprawozdanie z realizacji harmonogramu finansowania przedsięwzięć,
- podsumowanie z wnioskami i ewentualną rekomendacją nowelizacji *Programu*.

Sprawozdanie może zawierać także informacje dotyczące zaistniałych zmian w aktach prawnych, założeniach podstawowych, programach wyższego rzędu, itp., co będzie powodować konieczność weryfikacji planu i jego aktualizację.

Rozdział 10.3. Weryfikacja i aktualizacja Programu

Obowiązujące na dzień sporządzenia niniejszego *Programu* akty prawne wymagają, aby programy ochrony środowiska aktualizowane były nie rzadziej niż raz na 4 lata. Oznacza to, że następny program ochrony środowiska powinien zostać

zaktualizowany w 2012 r. Jeżeli zmiany w dziedzinie ochrony środowiska będą znaczące, lub będzie wymagała tego sytuacja lokalna, program ochrony środowiska powinien być zaktualizowany przed tym terminem.

Proces aktualizacji poprzedza weryfikacja dokumentu w celu oceny, które części programu ochrony środowiska wymagają aktualizacji i w jakim zakresie. Weryfikacji podlega cały program, tj. aktualny stan, wytyczone cele i działania, program krótko i długoterminowy, określone zadania i harmonogram ich realizacji.

Przy aktualizacji programu niezbędna będzie weryfikacja danych wyjściowych przyjętych przy opracowywaniu niniejszego dokumentu poprzez:

- udoskonalenie lub wprowadzenie nowej metodyki szacowania,
- ewentualnie: zamianę danych szacowanych przez dane pomierzone,
- uzupełnienie o dane uprzednio niedostępne lub nieuwzględnione, w szczególności w oparciu o informacje pozyskane drogą monitoringu i kontroli.

Rozdział 10.4. Monitoring

Monitoring realizacji *Programu ochrony środowiska* jest niezbędny dla prowadzenia bieżących analiz postępów w jego wdrażaniu. Realizacja tego celu wymaga sprawnych i wydolnych źródeł informacji oraz narzędzi do ich gromadzenia. Potrzebna jest zatem w szerokim stopniu informatyzacja danych. Oceny realizacji *Programu* dokonujemy:

- po zakończeniu opracowania dokumentu,
- w trakcie jej realizacji,
- po zakończeniu realizacji wszystkich celów i zadań przyjętych w *Programie*.

Efekty osiągnięte i podlegające ocenie można podzielić na:

- *wymierne* – dające się określić liczbowo (np. ilość wybudowanych oczyszczalni przydomowych, stopień zmniejszenia emisji pyłów, itp.),
- *niewymierne* – oceniane subiektywnie np. w postaci punktowej (np. wzrost świadomości mieszkańców).

Monitoring *Programu* powinien odbywać się co roku, raz na 2 lata będzie przeprowadzana analiza porównawcza stanu wyjściowego i obecnego. Wdrażanie *Programu* powinno podlegać regularnej ocenie w zakresie:

- określenia stopnia wykonania przedsięwzięć/ działań,
- określenia stopnia realizacji przyjętych celów,
- oceny rozbieżności pomiędzy przyjętymi celami i działaniami, a ich wykonaniem
- analizy przyczyn tych rozbieżności.

Wzorcem dla takiego monitoringu mogą być wskaźniki oceny realizacji planowanych zadań. Wskaźniki te można podzielić na trzy podgrupy:

- *wskaźniki produktu* – opisujące rozmiar podejmowanych przedsięwzięć w ramach danego projektu, np. liczba zamkniętych dzikich wysypisk
- *wskaźniki rezultatu* – związane z bezpośrednimi i natychmiastowymi efektami przedsięwzięcia (projektu). Informują one o zmianach, jakie nastąpiły tuż po wdrożeniu danego przedsięwzięcia. Efekty bezpośrednie mogą być mierzone wartościowo i ilościowo, np. ilość zutilizowanych odpadów,
- *wskaźniki oddziaływania* – opisujące efekty odległe w czasie lub efekty pośrednie nie ograniczające się do korzyści beneficjentów (korzyści zewnętrzne). Pomiar tego typu efektów pośrednich jest tylko częściowo możliwy na wybranych przykładach, dających się zidentyfikować i zmierzyć. Całość efektów pośrednich może nie być jednoznacznie określona, może być jednak szacowana, np. % zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska.

Ponadto w praktyce ustalania regionalnych i lokalnych wskaźników ekorozwoju wykorzystuje się w zasadzie *pięć sposobów* często wykorzystywanych jednocześnie. Tworzenie zbioru mierników następuje przez:

- nawiązanie do ustaleń międzynarodowych,
- nawiązanie do krajowego systemu wskaźników ekorozwoju,
- połączenie metody eksperckiej (lub korzystania z krajowego systemu wskaźników) z „oddolnym” określeniem zbioru mierników,
- lokalne lub regionalne instytucje statystyczne lub badawcze,

- spontaniczne kreowanie zbioru wskaźników w samym procesie tworzenia programu ekorozwoju (w tym strategii ekorozwoju) przy wykorzystaniu wiedzy uczestników procesu (regionalnych i lokalnych liderów, ekspertów, radnych itp.).

Oceny efektów realizacji *Programu* należy dokonać analizując informacje gromadzone przez poszczególne wydziały jednostek, organów i podmiotów uczestniczących w jego realizacji, tzn. dla:

- *wskaźników ekonomicznych* – informacje można pozyskać z funduszy dofinansowujących zadania, w tym również informacje od inwestorów,
- *wskaźników ekologicznych* – informacje są dostępne w instytucjach kontrolujących w ramach ogólnych systemów monitoringu środowiska jak np. pomiary emisji i imisji wykonywane przez Stacje Sanitarne – Epidemiologiczne, Inspektora Ochrony Środowiska, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, a także Lasy Państwowe,
- *wskaźników aktywności społecznej* – informacje możliwe do uzyskania poprzez badania opinii społecznej, a także informacje o ilości procesów administracyjnych z udziałem społeczeństwa oraz ilości i jakości działań na rzecz ochrony środowiska, a także sposobie i powszechności informowania mieszkańców o realizowanych przedsięwzięciach.

Wskaźniki monitorowania projektowanych przedsięwzięć powinny być realne, trafnie dobrane, mierzalne – umożliwiające porównania, wiarygodne i dostępne. Stworzenie w miarę pełnego indeksu wskaźników monitorowania projektów może stanowić podstawę do określenia monitorowania całej *Programu*. Powinny być monitorowane bezpośrednie działania, a pośrednio również priorytety. Efekty wdrażania projektowanych przedsięwzięć powinny mieć wpływ na korekty układu priorytetów, opartych na diagnozie stanu istniejącego.

Poniżej (tabela nr 10) zaproponowano wskaźniki monitoringu *Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne*.

Tabela nr 10. Mierniki ekologiczne systemu monitoringu Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne

Lp.	Miernik	Jednostka miary	Źródło informacji o mierniku
<i>Mierniki ekonomiczne</i>			
1.	Ilość pozyskanych środków zewnętrznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca	zł	gmina
<i>Mierniki ekologiczne</i>			
2.	Wydajność czynnych ujęć wody	m ³ / d	gmina
3.	Ilość wody zużytej na 1 mieszkańca na rok	m ³ / d	GUS, gmina
4.	Długość sieci wodociągowej na terenie gminy	km	gmina
5.	% zwodociągowania gminy	% powierzchni	gmina
6.	Liczba przyłączy wodociągowych	szt.	gmina
7.	Długość sieci kanalizacyjnej na terenie gminy	km	gmina
8.	% skanalizowania gminy	% powierzchni	gmina
9.	Liczba przyłączy kanalizacyjnych	szt.	gmina
10.	Liczba ludności obsługiwanej przez oczyszczalnię ścieków	% ogółu ludności	GUS, gmina
11.	Liczba przydomowych oczyszczalni ścieków	szt.	gmina
12.	Liczba instalacji produkujących i wykorzystujących energię odnawialną	szt.	gmina
13.	Ogólna powierzchnia terenów leśnych	% powierzchni	nadleśnictwo, gmina, GUS
14.	Powierzchnia terenów leśnych na 1 mieszkańca	ha/ osobę	nadleśnictwo, gmina
15.	Powierzchnia obszarów nowo zalesionych	ha	nadleśnictwo, gmina
16.	% powierzchni gminy objęty prawną ochroną przyrody	% powierzchni	Wojewódzki konserwator przyrody, powiat, gmina
17.	Liczba pomników przyrody		gmina
18.	Liczba projektów zrealizowanych na rzecz edukacji ekologicznej	szt.	gmina
19.	Liczba „Zielonych szkół”	szt.	gmina

Lp.	Miernik	Jednostka miary	Źródło informacji o mierniku
<i>Mierniki społeczne</i>			
20.	Stopień uspołecznienia procesów decyzyjnych (interwencje)	ilość	gmina
21.	Akcje informacyjno – edukacyjnych	ilość	gmina
22.	Procesy odszkodowawczych związanych ze zniszczeniami środowiska	ilość	gmina

Informacje o postępach w realizacji *Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne*, uzyskiwane w trakcie monitoringu, pozwolą na uzyskanie:

- pozytywnego nastawienia do podejmowanych i realizowanych zadań przez lokalną społeczność,
- aktywizację mieszkańców przy dalszym wdrażaniu *Programu*,
- bieżącą ocenę przeszkód i słabych stron przy realizacji przyjętych zadań,
- możliwość bieżącej korekty przyjętych priorytetów w wyniku zmian zachodzących wewnątrz i na zewnątrz gminy.

Rozdział 11. Prognoza oddziaływania na środowisko Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne

Rozwój gospodarczy gminy Zaręby Kościelne oraz zakres podejmowanych działań na rzecz ochrony środowiska będą decydowały o stanie środowiska przyrodniczego. Podejmowanie działań zdefiniowanych w *Programie ochrony środowiska*, a zmierzających do osiągnięcia celów długoterminowych, pozwala mieć nadzieję, że istnieje duża szansa na zharmonizowanie rozwoju gospodarczego z wymogami ochrony środowiska. Sukcesywne wdrażanie polityki długoterminowej poprzez cele krótkoterminowe i konkretne działania doprowadzi do określonego stanu środowiska. Poniżej przedstawiono ogólną prognozę stanu środowiska w 2015 roku, z punktu widzenia poszczególnych elementów środowiska (powietrze, woda, powierzchnia ziemi).

Sukcesywna realizacja zaktualizowanych celów, zapisanych w *Programie ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne na lata 2008 – 2011 z perspektywą do 2015 roku* powinna przynieść następujące korzyści dla środowiska:

- ochrona powietrza atmosferycznego – nastąpi zmniejszenie „niskiej” emisji gazów i szczególnie pyłu zawieszonego,
- ochrona zasobów wodnych – nastąpi zwiększenie liczby mieszkańców posiadających dostęp do systemu oczyszczania ścieków oraz zwiększenie ilości oczyszczanych ścieków. Nastąpi polepszenie jakości wód powierzchniowych i podziemnych,
- ochrona przyrody – zahamowana zostanie degradacja obszarów cennych przyrodniczo, wzrośnie powierzchnia terenów leśnych,
- edukacja – nastąpi wzrost świadomości ekologicznej lokalnej społeczności oraz kadry samorządowej, wzrośnie aktywność mieszkańców w zakresie podejmowania działań służących ochronie środowiska.

Największym zagrożeniem dla środowiska związanym z wdrażaniem *Programu* może być nieterminowe realizowanie zapisanych w nim działań. W szczególności zagrożenia te dotyczą braku postępów w realizacji infrastruktury technicznej w zakresie gospodarki ściekowej, co w konsekwencji powodować będzie dalszą degradację zasobów wód powierzchniowych i podziemnych na terenie gminy Zaręby Kościelne.

Materiały źródłowe

- 1) Kupiec L., *Gospodarka przestrzenna – tom V. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok 2002 r.
- 2) A. Bernaciak, M. Spychała, *Programowanie ochrony środowiska w gminie*, Wydawnictwo SORUS, Poznań 2007 r.
- 3) K. Giordano, *Planowanie zrównoważonego rozwoju gminy w praktyce*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005 r.

- 4) M. Kistowski, W. Staszek, *Poradnik do opracowania gminnego i powiatowego programu zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska*, Pomorski Urząd Wojewódzki, Gdańsk 1999 r.
- 5) T. Borys, *Jak budować program ekorozwoju – poradnik dla gmin i organizacji pozarządowych. Agenda 21, tom I oraz tom IV*, Warszawa – Jelenia Góra 1998 r.
- 6) *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej oraz program wykonawczy – Narodowy Program Edukacji Ekologicznej*, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001 r.
- 7) *Strategia Rozwoju Kraju 2007 – 2015*, 2006 r.
- 8) *Zaktualizowana koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju*, 2005 r.
- 9) *II Polityka Ekologiczna Państwa*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2000 r.
- 10) *Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007 – 2010*. Rada Ministrów, Warszawa 2002 r.
- 11) *Program wykonawczy do II Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2002 – 2010*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2002 r.
- 12) *Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011 – 2014*, Warszawa 2006 r.
- 13) *Program ochrony środowiska województwa mazowieckiego*, Warszawa 2003 r.
- 14) *Programu ochrony środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007 – 2010 z uwzględnieniem perspektywy do 2014 r.*, Warszawa, 2007 r.
- 15) *Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 r.*, Warszawa 2006 r.
- 16) *Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, Warszawa 2004 r.
- 17) *Stan środowiska w województwie mazowiecki w 2006 r.* Raport Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska, Warszawa 2007 r.
- 18) *Wytyczne sporządzania programów ochrony środowiska na szczeblu regionalnym i lokalnym*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2002 r.
- 19) *Plan Gospodarki Odpadami dla powiatu ostrowskiego*, 2002 r.
- 20) *Program Ochrony Środowiska dla powiatu ostrowskiego*, 2004 r.

- 21) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Zaręby Kościelne*, 2003 r.
- 22) *Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego gminy Zaręby Kościelne na lata 2004 – 2015*, 2004 r.

Spis tabel i wykresów

Tabela nr 1. Ludność gminy Zaręby Kościelne według sołectw	31
Tabela nr 2. Dane o wodociągach wg miejscowości w gminie Zaręby Kościelne	36
Tabela nr 3. Wykaz pomników przyrody na terenie Zaręby Kościelne	45
Tabela nr 4. Jakość wód rzeki Bug w punktach pomiarowo – kontrolnym na terenie powiatu ostrowskiego	47
Tabela nr 5. Jakość wód rzeki Brok w punkcie pomiarowo – kontrolnym na terenie gminy Zaręby Kościelne	48
Tabela nr 6. Emisja zanieczyszczeń do powietrza na terenie powiatu ostrowskiego...	50
Tabela nr 7. Analiza SWOT	52
Tabela nr 8. Przyczyny i sposoby rozwiązywania problemów środowiskowych na terenie gminy Zaręby Kościelne	54
Tabela nr 9. Priorytetowe przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska przewidziane do realizacji na terenie gminy Zaręby Kościelne na lata 2008 – 2015	59
Tabela nr 10. Mierniki ekologiczne systemu monitoringu Programu ochrony środowiska dla Gminy Zaręby Kościelne	87
Wykres nr 1. Użytkowanie powierzchni terenu w gminie Zaręby Kościelne	34